

Narodowe Centrum
Badań i Rozwoju

GROWID

MODEL GOSPODARSTWA OPIEKUŃCZEGO

Opracowanie: Konrad Stępnik

Współpraca: Michał Wnęk, Malwina Kamińska

Kraków 2020

Spis treści

Model gospodarstwa opiekuńczego w skrócie	3
Informacje wstępne.....	10
Słownik pojęć.....	11
1. Gospodarstwa opiekuńcze w kontekście zielonej opieki.	13
2. Forma prawna gospodarstwa opiekuńczego i specyfikacja jego usługi.	16
3. Ubezpieczenie społeczne rolników oraz obowiązki podatkowe	22
4. Finansowanie działalności gospodarstw opiekuńczych.....	25
5. Koszty prowadzenia gospodarstwa opiekuńczego	34
6. Merytoryczny nadzór nad powstawaniem i funkcjonowaniem gospodarstw opiekuńczych. Rola jednostek doradztwa rolniczego.....	37
7. Agroterapia i planowanie działalności gospodarstwa opiekuńczego.....	45
8. Odbiorcy wsparcia	50
9. Wymogi infrastrukturalne	52
10. Wymogi dotyczące personelu gospodarstw opiekuńczych	56
11. Wyżywienie uczestników gospodarstwa	60
12. Transport uczestników	64
13. Ubezpieczenia.....	66
14. Kontrola	68
15. Ciągłość świadczenia usługi	71

Model gospodarstwa opiekuńczego w skrócie

Definicja gospodarstwa opiekuńczego

1. Gospodarstwo opiekuńcze to świadczona w gospodarstwie rolnym usługa w zakresie opieki dziennej i/lub integracji społecznej na rzecz osób i rodzin w celu poprawienia ich funkcjonowania. Gospodarstwo rolne rozumiane jest tu jako grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą, oraz prawami i obowiązkami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego.
2. Proponuje się, by definicja gospodarstwa opiekuńczego została skodyfikowana w ustawie o pomocy społecznej. W ustawie tej powinny znaleźć się zapisy określające warunki i zakres świadczenia opieki przez gospodarstwa rolne oraz standardy, jakie powinna ona spełniać.

Usługa gospodarstwa opiekuńczego

3. W gospodarstwie opiekuńczym obligatoryjnie świadczone będą usługi w zakresie:
 - a. Agroterapii dla uczestników – realizowanie programu zajęć terapeutycznych i aktywizacyjnych opartych na rolniczym potencjale gospodarstwa,
 - b. Zajęć grupowych dla uczestników,
 - c. Pomocy w załatwianiu codziennych spraw uczestników,
 - d. Pomocy w czynnościach higienicznych,
 - e. Podawania posiłków i napojów uczestnikom.

Dodatkowo gospodarstwa opiekuńcze będą mogły świadczyć usługi fakultatywne w zakresie:

- a. Nieodpłatnego transportu uczestników z i do miejsca zamieszkania oraz w związku z udzielaną pomocą w załatwianiu codziennych spraw,
- b. Organizacji zajęć integracyjnych dla rodzin uczestników oraz członków społeczności lokalnej.

Usługi fakultatywne stanowiąc będą rozszerzenie i uzupełnienie usług obowiązkowych i będą świadczone w zależności od możliwości danego gospodarstwa oraz zapotrzebowania lokalnej społeczności.

4. Prowadzący gospodarstwo opiekuńcze będzie sam podejmował decyzję o dniach tygodnia oraz godzinach, w których będzie świadczona usługa. Będzie to kwestia indywidualnie ustalana z klientami gospodarstwa opiekuńczego.
5. Z opieki dziennej w gospodarstwie opiekuńczym może korzystać jednocześnie do 8 uczestników. W skali tygodnia z usług świadczonych w gospodarstwach opiekuńczych korzystać może nie więcej niż 24 uczestników.

6. Uczestnikami gospodarstw opiekuńczych będą mogły być osoby wymagające wsparcia w realizacji podstawowych czynnościach życiowych, opiece higienicznej, zapewnienia kontaktów z otoczeniem, wsparcia w zakresie integracji i aktywizacji społecznej.
7. Uczestnikiem gospodarstwa opiekuńczego jest osoba, która bezpośrednio korzysta z oferowanej przez nie opieki dziennej. Klient jest stroną umowy z gospodarstwem dotyczącej świadczenia tej opieki. Nie każdy uczestnik będzie klientem gospodarstwa.
8. Rozpoczęcie działalności gospodarstwa opiekuńczego będzie możliwe po zarejestrowaniu go w Urzędzie Wojewódzkim. Rejestracja ta będzie musiała zostać poprzedzona uzyskaniem niezbędnych pozwoleń oraz odbyciem szkolenia i przejściem procesu certyfikacji realizowanego przez Centrum Doradztwa Rolniczego.
9. Hipotetyczne modelowe gospodarstwo, które zostało stworzone na potrzeby analiz prowadzonych przez konsorcjum GROWID przynosiło dochód przekraczający 30 000 zł rocznie przy założeniu, że miesięczna opłata za pobyt jednego uczestnika wynosi 875 zł.

Podatki i ubezpieczenie społeczne

10. Gospodarstwo opiekuńcze będzie rozszerzeniem i uzupełnieniem prowadzonej działalności rolniczej. Działalność gospodarstw opiekuńczych będzie w związku z tym wyłączona z przepisów Ustawy Prawo Przedsiębiorców. Dochody osiągnięte z tytułu świadczenia w gospodarstwie rolnym opieki dziennej będą podlegać przedmiotowemu zwolnieniu z podatku dochodowego (art. 21 ustawy o podatku dochodowym). Przedmiotowe zwolnienie z podatku dochodowego dochodów osiąganych z tytułu świadczenia w gospodarstwie rolnym opieki dziennej implikuje, że rolnicy i domownicy w gospodarstwach rolnych prowadzący gospodarstwa opiekuńcze i spełniający warunki określone w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników (Art. 5a) będą mogli podlegać ubezpieczeniu w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.
11. Usługi świadczone przez gospodarstwa opiekuńcze będą opodatkowane podatkiem od towarów i usług. Ze względu na fakt, że zakres działalności gospodarstw opiekuńczych będzie ograniczony zgodnie z zapisami ustawy o pomocy społecznej w większości przypadków będą one zwolnione z obowiązku płacenia podatku VAT na mocy artykułu 113 ustawy o VAT (zwolnienie od podatku sprzedaży dokonywanej przez podatników, u których wartość sprzedaży nie przekroczyła łącznie w poprzednim roku podatkowym kwoty 200 000 zł).

Finansowanie usług gospodarstw opiekuńczych oraz finansowanie tworzenia gospodarstw opiekuńczych

12. Gospodarstwa opiekuńcze będą oferować swoje usługi na otwartym rynku wszelkiego rodzaju podmiotom, które będą zgodnie z prawem zdolne do zawarcia umowy dotyczącej ich zakupu. Uwzględnienie mechanizmów rynkowych w funkcjonowaniu gospodarstw będzie miało kluczowe

znaczenie dla jakości usług oraz zapewnienia gospodarstwom opiekuńczym szerokich możliwości rozwoju.

13. Usługi gospodarstw opiekuńczych będą mogły być pośrednio finansowane przez podmioty publiczne, które będą mogły zawierać z rolnikami umowy na świadczenie tego typu usług.
14. Jednostki samorządu terytorialnego powinny otrzymać finansowe wsparcie na zakup usług dla seniorów. Proponuje się by umożliwić im przeznaczanie na ten cel środków dostępnych w rządowych programach, takich jak ASOS, Senior +, „Usługi opiekuńcze dla osób niepełnosprawnych”. W przyszłości będą mogły być także uruchamiane rządowe programy bezpośrednio dedykowane samorządom potrzebującym wsparcia na finansowanie zakupu usług opiekuńczych w gospodarstwach rolnych.
15. Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2021-2027 powinien przewidywać dotację na przystosowanie gospodarstwa rolnego do świadczenia usług opiekuńczych zgodnie z proponowanym modelem.
16. Finansowanie projektów realizowanych w gospodarstwach opiekuńczych powinno zostać dopuszczone w ramach Programów Operacyjnych finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego w perspektywie finansowej Unii Europejskiej na lata 2021-2027.

Rola jednostek doradztwa rolniczego

17. Rejestracja gospodarstwa opiekuńczego w odpowiednim Urzędzie Wojewódzkim będzie wymagała przedstawienia dwóch certyfikatów wydawanych przez CDR:
 - a. certyfikatu dla danego gospodarstwa, który będzie wydawany na podstawie programu agroturystyki przygotowanego we współpracy z przedstawicielem właściwego terytorialnie ośrodka doradztwa rolniczego,
 - b. certyfikatu potwierdzającego posiadanie przez prowadzącego gospodarstwo kwalifikacji rynkowej włączonej do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji.
18. Rozwijanie w Polsce gospodarstw opiekuńczych powinno stać się ustawowym zadaniem jednostek doradztwa rolniczego. W wojewódzkich ośrodkach doradztwa rolniczego obowiązkowe powinno być utworzenie stanowiska specjalistów, których wyłącznym zadaniem będzie praca z osobami planującymi utworzenie gospodarstwa opiekuńczego, z prowadzącymi gospodarstwa opiekuńcze oraz osobami realizującymi inne formy rolnictwa społecznego. W ramach Centrum Doradztwa Rolniczego powinna zostać powołana komórka organizacyjna, która zajmie się koordynacją zadań związanych z wdrażaniem systemu gospodarstw opiekuńczych oraz rozwojem idei rolnictwa społecznego. Będzie ona zarządzać procesem certyfikacji gospodarstw rolnych dążących do podjęcia działalności opiekuńczej. Będzie ona również realizować programy szkoleniowe dla prowadzących gospodarstwa opiekuńcze i pracujących w nich opiekunów oraz

walidować posiadane przez nich kompetencje. Realizowane będą też szkolenia dla osób współpracujących z gospodarstwami opiekuńczymi (np. dla pracowników jednostek pomocy społecznej). Komórka ta będzie we współpracy z wojewódzkimi ośrodkami doradztwa rolniczego prowadzić okresową ewaluację gospodarstw opiekuńczych. Centrum Doradztwa Rolniczego powinno realizować także programy badawcze, działania promocyjne oraz prowadzić współpracę międzynarodową w zakresie upowszechniania i rozwijania idei rolnictwa społecznego.

19. Kwalifikacje rynkowe „prowadzący gospodarstwo opiekuńcze” oraz „opiekun w gospodarstwie opiekuńczym” zostaną włączone do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji. Walidacja walidacji kwalifikacji posiadanych przez opiekunów zatrudnionych w gospodarstwie opiekuńczym nie będzie wymagana przy ich rejestracji, ale będzie to rozwiązanie rekomendowane.

Agroterapia

20. Agroterapia to działania o charakterze terapeutycznym realizowane w gospodarstwie rolnym. Świadczenie agroterapii będzie usługą wymaganą w gospodarstwach opiekuńczych. Gospodarstwo rolne stwarza możliwość do tworzenia bardzo urozmaiconych programów agroterapii. Mogą one być układane w oparciu o zasoby znajdujące się w otoczeniu gospodarstwa rolnego. Model gospodarstwa opiekuńczego nie określa zamkniętego katalogu typów działań zaliczanych do agroterapii. Programy agroterapii będą tworzone w czasie procesu certyfikacji gospodarstwa rolnego przeprowadzanego przez Centrum Doradztwa Rolniczego.
21. Uczestnicy gospodarstw opiekuńczych nie będą ich pracownikami. Będą oni korzystać z usług gospodarstw rolnych, której częścią będzie możliwość z włączania się w prowadzoną w nim działalność rolniczą. Zadaniem prowadzących gospodarstwa opiekuńcze będzie tworzenie i realizowanie programów agroterapii, a nie tworzenie miejsc pracy dla osób otrzymujących wsparcie.
22. Program agroterapii wyznaczać będzie ogólny kierunek działalności gospodarstwa opiekuńczego. Na potrzeby codziennego funkcjonowania prowadzący gospodarstwa opiekuńcze powinni tworzyć tygodniowe plany działań. Tworzenie planów działania powinno odbywać się w sposób angażujący uczestników gospodarstwa opiekuńczego. Proponuje się, by tworzenie tygodniowych planów działania nie było ustawowym obowiązkiem prowadzących gospodarstwa opiekuńcze, ale by było rozwiązaniem rekomendowanym i ocenianym w czasie ewaluacji gospodarstwa prowadzonej przez CDR.
23. Prowadzący gospodarstwa opiekuńcze powinni prowadzić bieżącą analizę potrzeb jego uczestników. Program szkoleniowy dla prowadzących gospodarstwa opiekuńcze będzie wyposażał ich w kompetencje niezbędne do prowadzenia diagnozy potrzeb uczestników.

Wymogi infrastrukturalne

24. W ustawie o pomocy społecznej powinny zostać określone minimalne wymogi dotyczące infrastruktury w gospodarstwach opiekuńczych.
25. Infrastrukturę gospodarstwa opiekuńczego stanowią zabudowania gospodarcze, uprawy rolnicze oraz pomieszczenia mieszkalne wchodzące w skład gospodarstwa rolnego, które będą wykorzystywane do działalności opiekuńczej. Gospodarstwo opiekuńcze powinno posiadać:
 - a. Pomieszczenie do wspólnego spędzania czasu – ze stołem mieszczącym wszystkich uczestników,
 - b. Drugie oddzielne pomieszczenie wyposażone w łóżko,
 - c. Pomieszczenia do czynności higienicznych wyposażone w kabinę natryskową, umywalkę, miskę ustępową oraz pralkę. Miska ustępowa i kabina natryskowa nie muszą znajdować się w tym samym pomieszczeniu. Pomieszczenie, w którym znajduje się miska ustępowa musi być wyposażone w umywalkę.
 - d. Pomieszczenia kuchenne z wyposażeniem niezbędnym do serwowania napojów i posiłków, w takim zakresie, w jakim będzie przewidywał to program agrotterapii danej placówki.
 - e. Zaplecze niezbędnego do prowadzenia poszczególnych form agrotterapii.
26. Pracownicy wojewódzkich Ośrodków Doradztwa Rolniczego będą na etapie tworzenia programów agrotterapii weryfikować gospodarstwa pod kątem posiadania infrastruktury niezbędnej do ich realizowania.
27. Pomieszczenia w budynkach mieszkalnych w gospodarstwach rolnych, które będą wykorzystywane do działalności opiekuńczej nie będą podlegać przepisom nakładającym na nie obowiązek spełniania wymagań technicznych odbiegających od tych przewidzianych dla budynków w zabudowie zagrodowej.
28. Zgodnie z art. 61 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, budynki mieszkalne w zabudowie zagrodowej nie muszą spełniać wymogu przystosowania wejść dla osób niepełnosprawnych. Podobnie jest z innymi szczegółowymi przepisami dotyczącymi dostosowania zabudowy do potrzeb osób niepełnosprawnych. Wyposażenie gospodarstwa opiekuńcze w infrastrukturę dla osób z niepełnosprawnościami będzie zależało od tego, do jakiej grupy uczestników będzie ono kierowało swoje usługi. Posiadanie konkretnych udogodnień dla osób niepełnosprawnych powinno być kwestią uregulowaną z poziomu umowy podpisywanej pomiędzy gospodarstwem opiekuńczym a jego klientem.

Personel gospodarstw opiekuńczych

29. Prowadzący gospodarstwo opiekuńcze to osoba fizyczna, która otrzymała wpis do rejestru gospodarstw opiekuńczych prowadzony przez odpowiedni Urząd Wojewódzki. Prowadzący gospodarstwo opiekuńcze odpowiedzialny jest za opracowanie programu agroturystyki i nadzór nad jego realizacją. Opiekun w gospodarstwie opiekuńczym to osoba spędzająca czas z uczestnikami gospodarstwa opiekuńczego i bezpośrednio podejmująca działania związane z programem agroturystyki. Możliwe jest łączenie funkcji opiekuna i prowadzącego gospodarstwo.
30. Proponuje się by nie określać wymaganego poziomu i rodzaju wykształcenia, które powinni posiadać osoby pełniące funkcję prowadzącego gospodarstwo opiekuńcze bądź opiekuna w gospodarstwie opiekuńczym. W przypadku prowadzących gospodarstwo opiekuńcze obowiązkowe powinno być jedynie ukończenie programu szkoleniowego pozwalającego na uzyskanie bądź odnowienie certyfikatu wydawanego przez Centrum Doradztwa Rolniczego. Ewentualne dodatkowe wymagania dotyczące kwalifikacji będą wynikać z odrębnych przepisów, np. świadczenie transportu może wiązać się z koniecznością posiadania prawa jazdy odpowiedniej kategorii.
31. Model gospodarstwa opiekuńczego nie precyzuje liczby osób świadczących opiekę na spędzających w nim uczestników. Biorąc pod uwagę proponowany zakres wsparcia (maksymalnie 8 uczestników jednocześnie) można stwierdzić, że do zapewnienia bezpieczeństwa przebywających w gospodarstwie osób wystarczy jeden opiekun pracujący w danym czasie.
32. Każde gospodarstwo opiekuńcze powinno dysponować co najmniej dwiema osobami zdolnymi do pełnienia funkcji opiekuna. Opiekunami będą mogli być domownicy gospodarstwa rolnego pracujący na jego rzecz bądź osoby z zewnątrz, z którymi nawiązano stosunek pracy. Zatrudnianie pracowników w gospodarstwach opiekuńczych będzie odbywać się na podstawie ogólnych przepisów odnoszących się do gospodarstw rolnych.
33. W przypadku konieczności udzielania uczestnikom gospodarstwa opiekuńczego specjalistycznego wsparcia wykraczającego poza kompetencje personelu gospodarstwa opiekuńczego należy nawiązywać współpracę z wyspecjalizowanymi podmiotami zewnętrznymi lub osobami trzecimi. Specjaliści tacy, jak fizjoterapeuci mogą być kontraktowani przez prowadzących gospodarstwa opiekuńcze jako podwykonawcy.

Wyżywienie i transport

34. Działalność polegająca na świadczeniu wyżywienia osobom przebywającym w ramach opieki dziennej na terenie gospodarstwa będzie podlegać zatwierdzeniu przez właściwy terenowo organ Państwowej Inspekcji Sanitarnej. Dla gospodarstw opiekuńczych rekomendowane będzie wdrożenie i stosowanie procedury opartej na zasadach systemu HACCP.

35. W ramach działalności gospodarstwa opiekuńczego możliwy będzie nieodpłatny transport uczestników świadczony przez właściciela gospodarstwa. Prowadzący gospodarstwo opiekuńcze będzie także mógł zlecić wykonywanie usługi transportowej wyspecjalizowanym podmiotom zewnętrznym.

Ubezpieczenie

36. Osoby ubiegające się o rejestrację gospodarstwa opiekuńczego w Urzędzie Wojewódzkim będą miały obowiązek przedłożyć aktualne polisy ubezpieczeniowe, których posiadanie jest obowiązkowe dla rolników:

- a. Ubezpieczenia OC rolnika w związku z posiadaniem gospodarstwa rolnego,
- b. Ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego,
- c. Ubezpieczenia co najmniej 50% powierzchni upraw rolnych przez rolnika, który uzyskał płatności bezpośrednio do gruntów rolnych (jeżeli dotyczy).

37. Rekomenduje się także, by prowadzący gospodarstwa opiekuńcze zawierali umowę ubezpieczenia OC z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej.

Kontrola

38. Rozpoczęcie działalności gospodarstwa opiekuńczego będzie wymagało jego rejestracji w Urzędzie Wojewódzkim. Funkcjonujące gospodarstwa opiekuńcze będą mogły być także kontrolowane przez Urzędy Wojewódzkie w zakresie spełniania wymogów określonych w ustawie o pomocy społecznej.

39. Gospodarstwa opiekuńcze, jak każde inne przedsięwzięcie o charakterze gospodarczym, będzie mogło być kontrolowane przez uprawnione służby w zakresie spełniania określonych w prawie wymogów. Dodatkowym, w stosunku do kontroli prowadzonych przez uprawnione instytucje, mechanizmem wpływającym na zachowania wysokiej jakości usług gospodarstw opiekuńczych będą relacje rynkowe. Klienci kontaktujący te usługi będą wywierali presję na poprawną realizację zawieranych umów.

Informacje wstępne

Projekt „Gospodarstwa opiekuńcze w rozwoju obszarów wiejskich wobec wyzwań demograficznych (GROWID)” realizowany jest w przez konsorcjum w składzie: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Rolniczy im. H. Kołłątaja w Krakowie oraz Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Krakowie. Działania projektowe zostały dofinansowane przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju w ramach strategicznego programu badań naukowych i prac rozwojowych „Społeczny i gospodarczy rozwój Polski w warunkach globalizujących się rynków (GOSPOSTRATEG). Niniejsze opracowanie jest kluczowym produktem wytworzonym w czasie badawczego etapu projektu.

Główne cele konsorcjum GROWID to opracowanie modelu gospodarstwa opiekuńczego oraz przygotowanie systemu jego wdrażania. Działania zmierzające do osiągnięcia tych zamierzeń są odpowiedzią na dwa syndromy zjawisk, które występują obecnie w Polsce. Pierwszym z nich są przemiany społeczne zachodzące w społecznościach wiejskich. Kiedyś, bardziej jednorodne ekonomicznie i kulturowo, funkcjonowały one w stabilniejszym, zintegrowanym systemie społecznym. Dziś społeczności wiejskie podlegają fragmentaryzacji i poddawane są presji procesów globalizacji w kulturze i ekonomii, czego efektem są takie zjawiska jak: dezagraryzacja, wyludnianie się wsi peryferyjnych, starzenie się mieszkańców wsi, migracje zarobkowe. Drugą przesłanką do podjęcia badań nad proponowanym rozwiązaniem jest proces starzenia się społeczeństw europejskich, który rozpoczął się w połowie XX wieku. Proces ten wpisuje się w grupę zjawisk składających się na tzw. pułapkę demograficzną. O jego nasileniu w Polsce świadczy systematycznie wzrastający odsetek osób powyżej 60 roku życia w populacji ogólnej. Pociąga on za sobą wyzwania dla systemu zabezpieczenia społecznego oraz dla gospodarki. Konieczne jest zapewnienie przystępnych cenowo i cechujących się wysoką jakością usług opiekuńczych. Ich dostępność powinna wpływać nie tylko na polepszenie sytuacji osób w wieku senioralnym, ale także na poprawę funkcjonowania rodzin i społeczności lokalnych. Kryzys związany ze starzeniem się społeczeństwa kryje w sobie także szanse rozwojowe, ponieważ pojawia się zapotrzebowanie na innowacyjne rozwiązania w zakresie opieki. Taką innowacją są gospodarstwa opiekuńcze, które przewidują wykorzystanie zasobów wsi i rolnictwa do tworzenia oferty wysokiej jakości usług opiekuńczych.

Osiągnięcie celów projektu GROWID pozwoli na:

- Zwiększenie dostępności usług społecznych na obszarach wiejskich,
- Ułatwienie aktywizacji zawodowej opiekunów osób niesamodzielnych,
- Otwarcie dodatkowych możliwości osiągnięcia dochodów w gospodarstwach rolnych,
- Stworzenie nowych miejsc prac w gospodarstwach rolnych,

- Rozwój społeczności lokalnych na obszarach wiejskich.

Projekt podzielony jest na dwa etapy. W czasie zakończonego w czerwcu 2020 roku etapu badawczego zrealizowano pięć zadań badawczych:

1. Modele starzenia się na obszarach wiejskich: wpływ innowacji społecznych na tradycyjne sieci wsparcia osób starszych (badania podstawowe, koordynacja Uniwersytet Jagielloński),
2. Diagnoza postaw społecznych wobec starości oraz zapotrzebowania na usługi opiekuńcze (koordynacja Uniwersytet Jagielloński),
3. Analiza kosztów oraz określenie potencjału samorządów i gospodarstw wiejskich w zakresie usług opiekuńczych na obszarach wiejskich (koordynacja Uniwersytet Rolniczy),
4. Identyfikacja i analiza dotychczas podejmowanych inicjatyw w zakresie łączenia działalności rolniczej i opiekuńczej w Polsce (koordynacja CDR Oddział w Krakowie),
5. Opracowanie modelu gospodarstwa opiekuńczego i strategii jego wdrażania (koordynacja CDR Oddział w Krakowie).

Realizacja tych zadań doprowadziła do przygotowania trzech kluczowych dla powodzenia projektu GROWID produktów:

1. Raport z badań diagnostycznych – złożyły się na niego raporty cząstkowe z zadań 1-4,
2. Model gospodarstwa opiekuńczego – opis rozwiązania, które zostanie wdrożone by osiągnąć cele projektu
3. Plan operacyjny – strategia wdrażania gospodarstwa opiekuńczego.

Prace konsorcjum będą kontynuowane w okresie 1.07-2020 – 31.12.2021. W tym czasie zrealizowane zostaną dwa zadania składające się na fazę przygotowania do zastosowania wypracowanego rozwiązania:

1. Przygotowanie do zastosowania w praktyce usług społeczno-opiekuńczych oraz popularyzacja wyników badań i nowych rozwiązań (koordynacja Uniwersytet Rolniczy),
2. Opracowanie projektu nowych regulacji prawnych oraz budowanie poparcia społecznego dla proponowanych rozwiązań, w prowadzenie działań informacyjno-promocyjnych (koordynacja Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi).

Słownik pojęć

Model gospodarstwa opiekuńczego – zbiór postulatów sformułowanych na podstawie badań przeprowadzonych przez konsorcjum GROWID, które dotyczą najbardziej optymalnych rozwiązań prawnych, instytucjonalnych i organizacyjnych dotyczących funkcjonowania gospodarstw opiekuńczych w Polsce. Wdrożenie proponowanych rozwiązań składających się na model

gospodarstwa opiekuńczego powinno przełożyć się na stworzenie w naszym kraju systemu gospodarstw opiekuńczych, który przyczyni się do minimalizowania negatywnych następstw negatywnych zjawisk demograficznych obserwowanych w Polsce w pierwszych dekadach XXI wieku.

Strategia wdrażania modelu gospodarstwa opiekuńczego – dokument opracowany przez konsorcjum GROWID w czasie realizacji fazy badawczej projektu. Dokument ten opisuje i porządkuje wszystkie działania, które powinny być podjęte by w pełni wdrożyć wszystkie elementy modelu gospodarstwa opiekuńczego.

Zielona opieka – idea wykorzystania działań związanych z rolnictwem w działalności opiekuńczej, terapeutycznej, reedukacyjnej, pedagogicznej oraz działaniach z zakresu włączenia społecznego.

Rolnictwo społeczne – innowacyjne podejście łączące rolnictwo wielofunkcyjne oraz usługi społeczne na poziomie lokalnym.

Gospodarstwo opiekuńcze - świadczona w gospodarstwie rolnym usługa w zakresie opieki dziennej i/lub integracji społecznej na rzecz osób i rodzin w celu poprawienia ich funkcjonowania.

Gospodarstwo rolne – grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą, oraz prawami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego.

Prowadzący gospodarstwo opiekuńcze – osoba fizyczna, która otrzymała wpis do rejestru gospodarstw opiekuńczych prowadzony przez odpowiedni Urząd Wojewódzki. Prowadzący gospodarstwo opiekuńcze odpowiedzialny jest za opracowanie programu agrotterapii i nadzór nad jego realizacją.

Program agrotterapii – dokument opracowywany dla danego gospodarstwa rolnego na etapie udzielania mu certyfikatu niezbędnego do rejestracji gospodarstwa opiekuńczego we właściwym Urzędzie Wojewódzkim. Dokument ten określa ogólny profil i kierunek działań gospodarstwa opiekuńczego, w szczególności sposób powiązania w jego ramach działalności rolniczej i opiekuńczej. Wymóg posiadania przez gospodarstwo opiekuńcze programu agrotterapii uszczelnia proponowany system gospodarstw opiekuńczych, powodując, że nie zostają w nim uwzględnione gospodarstwa nie spełniające wymogów określonych w obowiązujących przepisach. Program agrotterapii opracowywany jest przy współpracy z jednostkami doradztwa rolniczego.

Opiekun w gospodarstwie opiekuńczym – osoba spędzająca czas z uczestnikami gospodarstwa opiekuńczego i bezpośrednio podejmujące działania związane z programem agrotterapii. Możliwe jest łączenie funkcji opiekuna i prowadzącego gospodarstwo.

Uczestnik gospodarstwa opiekuńczego – osoba, która korzysta z usług wymaganych w gospodarstwie opiekuńczym.

Klient gospodarstwa opiekuńczego – osoba fizyczna lub prawna, która podpisuje umowę na świadczenie usług z prowadzącym gospodarstwo opiekuńcze. Klient nie musi być tożsamy z uczestnikiem gospodarstwa opiekuńczego.

1. Gospodarstwa opiekuńcze w kontekście zielonej opieki.

Teza 1

Gospodarstwo opiekuńcze to świadczona w gospodarstwie rolnym usługa w zakresie opieki dziennej i/lub integracji społecznej na rzecz osób i rodzin w celu poprawienia ich funkcjonowania. Termin ten będzie używany w dalszej części opracowania jedynie w takim rozumieniu. Poszczególne elementy składowe tej definicji są doprecyzowane w dalszej części opracowania.

Teza 2

Usługi opiekuńcze wykorzystujące elementy rolnictwa i zasoby wsi mogą być świadczone w ramach podmiotów działających w różnych formach prawnych i organizacyjnych. Model gospodarstwa opiekuńczego dotyczy jedynie usług świadczonych w gospodarstwach rolnych.

Uzasadnienie:

Rolnictwo społeczne to innowacyjne podejście do rolnictwa, które podkreśla jego potencjalną wielofunkcyjność. Jest ona rozumiana jako możliwość zaspokojenia w gospodarstwie rolnym potrzeb nie tylko produkcyjno-rynkowych, ale także pozarolniczych: środowiskowych, kulturowych, gospodarczych i społecznych. W ramach funkcji społecznych gospodarstwo rolne może spełniać zadania w zakresie:

- reedukacji i resocjalizacji (np. osób opuszczających zakłady penitencjarne, młodzieży z zakładów poprawczych)
- terapii (przywracaniu zdrowia chorym ludziom za pomocą różnych środków i zabiegów)
- integracji na rynku pracy (aktywizacji zawodowej)
- działań pedagogicznych
- usług opiekuńczych (zaspokajania codziennych potrzeb życiowych, zapewnianiu opieki higienicznej, pielęgnacji zleconej przez lekarza, zapewnieniu kontaktów z otoczeniem)
- włączenia społecznego (proces włączania jednostek, grup czy kategorii społecznych w funkcjonowanie szerszego społeczeństwa).

W literaturze przedmiotu termin „rolnictwo społeczne” używany jest jako synonim określeń takich, jak „zielona opieka”, „terapia rolnicza”, „rolnictwo dla zdrowia”, „rolnictwo opiekuńcze”. W Polsce szczególnie rozpowszechnione jest pierwszy z tych terminów. Badania przeprowadzone przez konsorcjum GROWID wskazują, że w naszym kraju uzasadnione jest rozróżnienie „zielonej opieki” od „rolnictwa społecznego” i rezygnacja z traktowania tych pojęć jako synonimów.

Przeprowadzone badania diagnostyczne wskazują, że w ostatnich latach podjęto w Polsce szereg inicjatyw z zakresu „zielonej opieki” i „rolnictwa społecznego”. Dzięki nim istnieją już przykłady organizacji pozarządowych czy przedsiębiorstw społecznych, które wykorzystują elementy rolnictwa do tworzenia wysokiej jakości usług społecznych. Prężnie funkcjonuje Ogólnopolska Sieć Zagród Edukacyjnych, które są jednym z typów gospodarstw społecznych. Działania podjęte przez Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego dowiodły z kolei, że możliwe jest czasowe oferowanie usług opiekuńczych w gospodarstwach rolnych w ramach projektów dofinansowanych ze środków publicznych. Nie brakuje także przejawów indywidualnej przedsiębiorczości mieszkańców wsi, które znajdują wyraz w tworzeniu firm świadczących usługi opiekuńcze czy też przedsiębiorstw społecznych, które poprzez tworzenie miejsc pracy dla osób o specjalnych potrzebach, udzielają im wsparcia. Te zróżnicowane przykłady pokazują, że idea „zielonej opieki” wykracza poza ramy „rolnictwa społecznego”. To pierwsze pojęcie bardzo dobrze pasuje do wszelkich inicjatyw, które zakładają wykorzystanie elementów rolnictwa do budowania usług opiekuńczych. Dobrym przykładem „zielonej opieki” są organizacje pozarządowe, które stosują działania terapeutyczne oparte na kontakcie ze zwierzętami czy wykorzystaniu upraw rolniczych. „Rolnictwo społeczne” należy z kolei rozumieć jako wprowadzenie usług społecznych (terapeutycznych, edukacyjnych, opiekuńczych) do już działającego gospodarstwa rolnego. W Polsce mamy coraz więcej dobrych przykładów tak rozumianej „zielonej opieki”, ale ciągle niewiele egzemplifikacji usług opiekuńczych świadczonych w ramach „rolnictwa społecznego”.

Jednym z najważniejszych pytań, na które odpowiedzieć musieli realizatorzy projektu GROWID było pytanie o zakres tworzonego modelu gospodarstwa opiekuńczego. Czy powinien on obejmować wszystkie możliwe formy zielonej opieki, czy też skupić się na rozwijaniu jednej lub kilku z nich?

Rekomendacja sformułowana na podstawie badań wskazuje, że najkorzystniejszym rozwiązaniem będzie wsparcie jednej z możliwych form zielonej opieki, a mianowicie usług w zakresie opieki dziennej i/lub integracji społecznej w gospodarstwach rolnych. Innymi słowy, wdrożenie modelu gospodarstwa opiekuńczego powinno zmierzać do rozwoju w Polsce jednego z typów rolnictwa społecznego, a nie wszelkich możliwych form „zielonej opieki”.

Skupienie uwagi na rozwoju rolnictwa społecznego nie oznacza, że rekomendacje stworzone przez konsorcjum GROWID zmierzają do deprecjonowania usług opiekuńczych wykorzystujących elementy rolnictwa, które są oferowane poza gospodarstwami rolnymi. Przeanalizowane przykłady „zielonej opieki” potwierdzają, że idea tworzenia usług społecznych na bazie zasobów wsi sprawdza się w praktyce. Takie usługi realnie poprawiają jakość życia osób, które z nich korzystają. Wynika to, po pierwsze, z pozytywnego wpływu na zdrowie kontaktu z naturą i przebywania na świeżym powietrzu. Po drugie, dobroczynny wpływ na osoby starsze czy osoby z niepełnosprawnościami mają specyficzne relacje społeczne, które tworzą się w niewielkich grupach spędzających czas wspólnie w środowisku gospodarstwa rolnego. Prognozy demograficzne wskazują, że zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze będzie w kolejnych latach i dekadach rosnąć. Odpowiedzią na ten problem powinno być rozwijanie różnych form zielonej opieki, w tym gospodarstw opiekuńczych.

W kontekście powyższego należy jednak przypomnieć, że głównym celem projektu GROWID było zaproponowanie rozwiązania, które przyczyni się do przezwyciężenia opisanej we wstępie „pułapki demograficznej”. To siłą rzeczy wymusza myślenie o modelu, który będzie mógł być zastosowany na dużą skalę w całej Polsce. Najbardziej dostępnym zasobem i szeroką bazą do rozwoju zielonej opieki są gospodarstwa rolne. Wykorzystanie ich potencjału daje realne szanse na upowszechnienie usług opiekuńczych na obszarach wiejskich.

Dotychczas podjęte w Polsce próby rozwijania zielonej opieki wskazują, że w obecnych uwarunkowaniach prawnych, rynkowych i społeczno-kulturowych proces ten napotyka liczne bariery: prawne, fiskalne, ekonomiczne, kulturowe. Jest to kwestia, w której potrzebna jest zatem interwencja państwa. Konieczne jest w szczególności wprowadzenie regulacji prawnych, które ułatwią proces powstania gospodarstw opiekuńczych. Niemożliwe jest jednak stworzenie takich regulacji, które dokonają tego jednocześnie w odniesieniu do rolników indywidualnych, organizacji pozarządowych i innych podmiotów ekonomii społecznej, indywidualnych działalności gospodarczych, spółek itd. W pierwszej kolejności należy skupić się na tworzeniu mechanizmów, które pozwolą na relatywnie szybkie osiągnięcie jak najlepszych efektów w zakresie przezwycięzania problemów społecznych wynikających z pułapki demograficznej. Badania zrealizowane przez konsorcjum GROWID wskazują, że ze względów społecznych, ekonomicznych oraz praktycznych najbardziej zasadne będzie skupienie się na kwestii wprowadzania usług opiekuńczych do gospodarstw rolnych, przy jednoczesnym promowaniu ogólnej idei zielonej opieki. W przyszłości gospodarstwa opiekuńcze będą mogły współpracować z innymi podmiotami realizującymi ideę zielonej opieki, np. jako podwykonawcy. Organizacje pozarządowe będą mogły odgrywać dużą rolę w rozwoju gospodarstw opiekuńczych, np. jako podmioty pośredniczące w przekazywaniu im środków publicznych. By tak mogło się stać konieczne jest jednak doprowadzenie do powstania zrębów sieci

gospodarstw opiekuńczych w Polsce, co będzie możliwe właśnie poprzez wykorzystanie zasobów istniejących gospodarstw rolnych.

2. Forma prawna gospodarstwa opiekuńczego i specyfikacja jego usługi.

Teza 3

W modelu gospodarstwa opiekuńczego przyjmuje się następujące rozumienie gospodarstwa rolnego, zaczerpnięte z Kodeksu Cywilnego: grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą, oraz prawami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego.

Teza 4

Podstawę prawną świadczenia usług opiekuńczych w gospodarstwach rolnych należy stworzyć poprzez zdefiniowanie w ustawie o pomocy społecznej gospodarstwa opiekuńczego. W ustawie tej powinny znaleźć się podstawowe zapisy określające warunki świadczenia opieki przez gospodarstwa rolne oraz podstawowe jej standardy. Ustawa o pomocy społecznej powinna także ograniczać zakres świadczonych przez gospodarstwa rolne usług opiekuńczych.

Uzasadnienie:

Opieka, w tym opieka dzienna to usługa, która wiąże się z koniecznością zachowania szczególnej dbałości o bezpieczeństwo i dobrostan osób z niej korzystających. Z definicji są to osoby, które są szczególnie narażone na nadużycia ze strony innych oraz wymagające stworzenia warunków, w których nie będą zagrożone poniesieniem uszczerbku na szeroko rozumianym zdrowiu. Wielkim wyzwaniem jest stworzenie zabezpieczeń, które będą gwarantowały najwyższą jakość usług świadczonych w gospodarstwach rolnych. Rozwiązaniem ryzykownym i kosztownym byłoby tworzenie takich rozwiązań od podstaw. Optymalnym kierunkiem działania jest powiązanie gospodarstw opiekuńczych z systemem pomocy społecznej.

Wpisanie gospodarstw opiekuńczych w system pomocy społecznej nie będzie jego nadmierną komplikacją. Idea zielonej opieki wpisuje się w trend deinstytucjonalizacji usług społecznych. Założenia odnośnie wartości leżących u podstaw działalności opiekuńczej w gospodarstwach rolnych oraz sposobów jej finansowania i nadzorowania będą analogiczne do tych stosowanych w innych formach wsparciach.

Z danych zebranych przez konsorcjum GROWID wynika, że jedną z barier dla rozwoju gospodarstw opiekuńczych w innych krajach jest istota zielonej opieki, będącej połączeniem rolnictwa i pomocy społecznej. Z tego dualizmu wynika brak jasnych rozwiązań prawnych i instrumentów finansowych, które pozwalałyby na rozwój tej formy opieki. Gospodarstwa opiekuńcze funkcjonują przez to w sposób niestabilny, w uzależnieniu od środków pozyskiwanych w ramach projektów i różnego rodzaju grantów. To powoduje, że nie stają się one realnym, systemowym rozwiązaniem problemów społecznych wsi, chociaż osiągnięte przez nie rezultaty wskazują, że mają one potencjał do odgrywania takiej roli. Usługi opiekuńcze w gospodarstwach rolnych, chociaż świadczone w połączeniu z działalnością rolniczą trudno uznać za gałąź rolnictwa. Instytucje odpowiedzialne za rozwój rolnictwa i nadzór nad nim są w stanie udzielać wsparcia merytorycznego osobom planującym założenie gospodarstwa rolnego. Potencjalnie możliwe jest udzielanie wsparcia finansowego na dostosowanie gospodarstwa rolnego do świadczenia usług opiekuńczych. Instytucje związane z rolnictwem powinny oczywiście dbać o tworzenie przyjaznego otoczenia prawnego, które będzie umożliwiało łączenie działalności rolniczej z usługami opiekuńczymi oraz będzie zapewniało ich opłacalność. Nadzór nad jakością usług opiekuńczych w gospodarstwach rolnych oraz ewentualne wsparcie finansowe dla osób z nich korzystających powinno znajdować się w gestii instytucji tworzących system pomocy społecznej.

Gospodarstwa opiekuńcze w Polsce mogą być wsparciem dla samorządów gminnych, które odpowiedzialne są za zapewnienie usług opiekuńczych osobom ich potrzebującym. Współpraca pomiędzy gospodarstwami rolnymi a jednostkami pomocy społecznej (JPS) będzie łatwiejsza, gdy będą one działały na wspólnych podstawach prawnych. Innymi słowy, unormowanie usług opiekuńczych w gospodarstwach rolnych z poziomu ustawy o pomocy społecznej będzie jednoznacznie wskazywało, że są one formą wsparcia, która może być wykorzystywana przez JPS do rozwiązania problemów społecznych danej społeczności.

Jednoznaczne przypisanie usług opiekuńczych w gospodarstwach rolnych do systemu pomocy społecznej będzie także korzystne dla osób prowadzących tego typu działalność. Otrzymają one dzięki temu jednoznaczne wytyczne odnośnie zasad prowadzenia gospodarstwa opiekuńczego. Możliwość współpracy z JPS będzie także rozszerzała perspektywy rozwoju usług opiekuńczych w gospodarstwach.

Teza 5

W ustawie o pomocy społecznej powinna być zawarta specyfikacja usług świadczonych w gospodarstwach rolnych. Usługi te należy podzielić na obligatoryjne i fakultatywne. Postuluje się, by usługi obligatoryjne świadczone były w każdym gospodarstwie opiekuńczym. Usługi fakultatywne

stanowić będą rozszerzenie i uzupełnienie usług obowiązkowych i będą świadczone w zależności od możliwości danego gospodarstwa oraz zapotrzebowania lokalnej społeczności. W poniższej tabeli zaprezentowano proponowany zakres usług obowiązkowych i fakultatywnych.

Usługi obowiązkowe	Usługi fakultatywne
Agroterapia dla uczestników – realizowanie programu zajęć terapeutycznych i aktywizacyjnych opartych na rolniczym potencjale gospodarstwa.	Transport uczestników z i do miejsca zamieszkania oraz w związku z udzielaną pomocą w załatwianiu codziennych spraw
Zajęcia grupowe dla uczestników	Oferta zajęć integracyjnych dla rodzin uczestników oraz członków społeczności lokalnej.
Pomoc w załatwianiu codziennych spraw	
Pomoc w czynnościach higienicznych (mycie się, pranie)	
Podawanie napojów i posiłków uczestnikom.	

Uzasadnienie:

Należy dążyć do tego, żeby usługa gospodarstw opiekuńczych była przystępna cenowo oraz dostosowana do lokalnych potrzeb. Z tego względu oprócz usług, które obowiązkowo muszą być świadczone w gospodarstwie opiekuńczym wskazuje się usługi, które świadczone są fakultatywnie. Jednocześnie katalog obowiązkowych i fakultatywnych usług, które mogą być świadczone w gospodarstwie opiekuńczym jest katalogiem zamkniętym.

Badania przeprowadzone przez konsorcjum GROWID jasno wskazują, że zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze w różnych regionach Polski kształtuje się w odmienny sposób. Wpływ na to ma między innymi geograficzne umiejscowienie danej społeczności wiejskiej. Społeczności położone blisko dużych aglomeracji często dysponują większymi zasobami, które mogą przeznaczyć na finansowanie usług opiekuńczych. W takich miejscach można spodziewać się większego zapotrzebowania klientów indywidualnych, którzy będą mogli korzystać z usług gospodarstw opiekuńczych na zasadach komercyjnych. Należy spodziewać się, że w wielu regionach Polski konieczność pełnej odpłatności przez uczestników gospodarstwa opiekuńczego lub ich rodziny będzie barierą w rozwoju tej formy wsparcia. Jediną możliwością zapewnienia usług opiekuńczych w takiej społeczności lokalnej będzie ich współfinansowanie przez samorząd lokalny. Gminy dysponują jednak zróżnicowanymi budżetami

na usługi opiekuńcze. Konieczne jest zatem, by oferta gospodarstw opiekuńczych była elastyczna. Z jednej strony muszą być one odpowiedzią na potrzeby społeczności i samorządów, które muszą rozwiązać naglące problemy wynikające ze starzenia się jej członków. Z drugiej strony gospodarstwa opiekuńcze powinny być także odpowiedzią na potrzeby społeczności, w których istnieje popyt na usługi bardziej kompleksowe, obejmujące wyżywienie oraz transport uczestników.

Badania przeprowadzone w ośrodkach pomocy społecznej pokazują, że instytucje te działają w różny sposób i nie wynika to jedynie ze zróżnicowania budżetów gminnych. Jest to skomplikowany syndrom zjawisk powiązanych z kapitałem społecznym i kulturowym danej społeczności oraz odpowiednio zasobami tych kapitałów, którymi dysponują lokalni decydenci i przedstawiciele JPS. Kadra poszczególnych OPS-ów jest zróżnicowana pod względem stopnia innowacyjności i zmotywowania do wdrażania nowych rozwiązań. Pracownicy OPS-ów bardzo różnie definiują swoje role zawodowe. Te definicje tworzą kontinuum różnych postaw rozciągnięte pomiędzy biernym wykonywaniem zapisów ustawy o pomocy społecznej i poleceń przełożonych, a aktywnym poszukiwaniem innowacyjnych rozwiązań problemów spotykanych w pracy zawodowej. Gospodarstwa opiekuńcze będą mogły przyczynić się do rozwiązania problemów powiązanych z pułapką demograficzną jedynie gdy sposób ich funkcjonowania będzie mógł być elastycznie dostosowany do lokalnych potrzeb.

Warto w tym miejscu przedstawić argumenty, które stały za decyzją konsorcjum GROWID dotyczącą dopuszczenia w gospodarstwach opiekuńczych jedynie wsparcia w formie dziennej:

- Istnieje podstawa prawna, w postaci rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 31 maja 2012 r. w sprawie rodzinnych domów pomocy, która pozwala na prowadzenie placówek opieki całodobowej w gospodarstwach domowych.
- Prowadzenie opieki całodobowej wymagałoby dostosowania zabudowy mieszkalnej lub specjalnego wyposażenia innych zabudowań zagrodowych. Bardzo niewiele gospodarstw opiekuńczych dysponuje infrastrukturą niezbędną do prowadzenia takiej działalności zgodnie z przyjętymi w Polsce standardami. Nieuzasadnione wydaje się, by w przypadku ewentualnych gospodarstw rolnych świadczących opiekę całodobową proponować ich obniżenie. Te ustalenia konsorcjum GROWID potwierdziły, niestety, sytuacja w Domach Pomocy Społecznej w związku z wystąpieniem COVID-19. Rolnicy zainteresowani świadczeniem opieki całodobowej powinni skorzystać z regulacji dotyczących Rodzinnych Domów Pomocy.
- Opieka całodobowa wymaga znacznego zaangażowania siły roboczej. Oczywiście jest, że konieczne jest stworzenie zespołu osób, który mógłby sprawować opiekę przez 24 godziny na

dobę i 7 dni w tygodniu. Taki zakres zaangażowania się domowników w świadczenie usług opiekuńczych byłby z pewnością trudny do pogodzenia z działalnością rolniczą.

- Osoby, które muszą korzystać z opieki całodobowej potrzebują zazwyczaj wsparcia specjalistycznego. Pobyty w placówkach świadczących stałą opiekę są bardzo kosztowne. Podobnie byłoby w przypadku gospodarstwa rolnego. Kosztowność tej usługi powoduje, że korzystają z niej w przeważającej liczbie przypadków osoby, których bezpieczeństwo nie może zostać w żaden inny sposób zabezpieczone. Oznacza to, że tego typu opieka będzie zazwyczaj wymagać współpracy ze specjalistami, np. fizjoterapeutami czy lekarzami medycyny paliatywnej. Mało realne byłoby stworzenie sieci gospodarstw rolnych mogącą na dużą skalę świadczyć tego typu usługi. Ich wprowadzenie do gospodarstw z pewnością oznaczałoby odejście od idei budowania usług opiekuńczych opartych na zasobach gospodarstwa rolnego.
- Opieki całodobowej nie można mylić z najmem pomieszczeń mieszkalnych dla osób będących w stanie prowadzić samodzielne życie. Tego typu usługi powinny być regulowane na płaszczyźnie prawa cywilnego i nie ma potrzeby by włączać je w zakres działalności gospodarstw opiekuńczych.

Za rekomendowanie opieki dziennej jako usługi, która będzie świadczona w gospodarstwach opiekuńczych przemawiają także argumenty o charakterze pozytywnym. Opieka dzienna pozwala korzystającym z niej osobom pozostawać w swoim środowisku rodzinnym. Sprzyja ona usamodzielnieniu i realnemu podniesieniu jakości życia zarówno osoby z niej korzystającej, jak i rodziny. Tego typu opieka sprzyja też integrowaniu społeczności lokalnej. Tworzenie miejsc opieki dziennej jest inwestycją w daną społeczność lokalną. Łatwiej będzie pozyskać do współpracy samorządy, gdy ich lokalni decydenci będą mieli świadomość, że poprzez współpracę z gospodarstwami opiekuńczymi tworzą miejsca pracy na swoim obszarze, zamiast przekazywać środki finansowe do placówek całodobowych zlokalizowanych nierzadko w innych gminach, powiatach czy nawet regionach.

Przeprowadzone w Polsce projekty pilotażowe oraz doświadczenia zagraniczne pokazują, że działalność rolnicza stanowi świetną bazę do świadczenia opieki dziennej. Jest to usługa, która na obszarach wiejskich pozwala przeciwdziałać problemom społecznym związanym ze starzeniem się społeczeństwa. Usługa taka, jest stosunkowo łatwa do zainicjowania w gospodarstwach rolnych, a jej uruchomienie nie wiąże się z koniecznością ponoszenia wysokich kosztów dostosowania infrastruktury gospodarstwa i zapewnienia specjalistycznej kadry. Z tych względów realne jest stworzenie w Polsce sieci gospodarstw opiekuńczych, które w rzeczywisty sposób przyczynią się do przezwyciężenia negatywnych zjawisk powiązanych z pułapką demograficzną.

Teza 6

Prowadzący gospodarstwo opiekuńcze będzie sam podejmował decyzję o dniach tygodnia oraz godzinach, w których będzie świadczona usługa. Będzie to kwestia, którą indywidualnie będzie ustalać z osobami lub podmiotami będącymi klientami płacącymi za usługi.

Uwaga! Klient to nie to samo co uczestnik gospodarstwa opiekuńczego (patrz teza 16...)

Uzasadnienie:

Oferta gospodarstw opiekuńczych powinna być elastyczna, żeby mogła być dostosowana do potrzeb lokalnych społeczności. Nie wszyscy potencjalni klienci będą zainteresowani opłaceniem opieki przez 5 dni w tygodniu.

Teza 7

Z opieki dziennej w gospodarstwie opiekuńczym może korzystać jednocześnie do 8 uczestników. W skali tygodnia z usług świadczonych w gospodarstwach opiekuńczych korzystać może nie więcej niż 20 uczestników. Te ograniczenia powinny zostać określone w ustawie o pomocy społecznej.

Uzasadnienie:

Proponowane ułatwienia mają przyczynić się do powszechnego powstawania gospodarstw opiekuńczych na bazie gospodarstw rolnych. Nie może to być jednak rozwiązanie wykorzystywane do obchodzenia istniejących przepisów przez przedsiębiorców nie będących rolnikami. Działalność opiekuńcza powinna być więc w gospodarstwach rolnych dopuszczona w takiej skali, by była ona możliwa do pogodzenia z prowadzoną działalnością rolniczą.

Doświadczenia zagraniczne oraz wyniki przeprowadzonych w Polsce badań wskazują, że wprowadzanie do gospodarstw rolnych funkcji opiekuńczych może w wielu przypadkach skutkować ograniczeniem lub nawet całkowitym porzuceniem działalności związanej z produkcją żywności. To dodatkowy argument za tym, by ustawowo ograniczyć zakres działalności opiekuńczej w gospodarstwach rolnych. Osoby, które zamierzają ją świadczyć w oderwaniu od działalności rolniczej powinny rozwijać się na szerszą skalę w oparciu o już istniejące przepisy. Tego typu działalność nie będzie jednak zawierać elementu agroturystyki, więc z definicji będzie wykraczać poza proponowaną definicję gospodarstwa opiekuńczego.

Idea terapii rolniczych opiera się nie tylko na spędzaniu czasu w gospodarstwach rolnych, ale także na budowaniu specyficznych relacji międzyludzkich opartych na wzajemnej uważności, zaufaniu i bezpośrednich kontaktach. To właśnie te relacje, w połączeniu z prozdrowotnym oddziaływaniem środowiska wiejskiego są odpowiedzialne za niezwykle pozytywne efekty terapeutyczne i

integracyjne osiągnięte przez gospodarstwa społeczne. Kształtowanie się tego typu relacji jest z definicji niemal niemożliwe w instytucjach totalnych, którymi często stają się duże i zbiurokratyzowane placówki opiekuńcze. Gospodarstwa opiekuńcze muszą być niewielkimi, lokalnymi przedsięwzięciami, ponieważ tylko w takiej formie będą mogły spełnić funkcję instrumentu przydatnego w rozwiązaniu problemów społecznych na obszarach wiejskich.

Teza 8

Rozpoczęcie działalności gospodarstwa opiekuńczego będzie możliwe po zarejestrowaniu go w Urzędzie Wojewódzkim. Rejestracja ta będzie musiała zostać poprzedzona uzyskaniem niezbędnych pozwoleń oraz odbyciem szkolenia i przejściem certyfikacji zapewnianych przez Centrum Doradztwa Rolniczego. Więcej na ten temat w tezie 27.

Uzasadnienie:

Proponuje się by działalność gospodarstw opiekuńczych objąć nadzorem podobnym do tego, jakiemu poddana jest działalność w zakresie prowadzenia placówki zapewniającej całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekłe chorym lub osobom w podeszłym wieku. Urzędy wojewódzkie dysponują wykwalifikowaną kadrą oraz odpowiednimi procedurami. Przyjęcie przez te instytucje obowiązków związanych z prowadzeniem rejestru gospodarstw opiekuńczych oraz kontroli przestrzegania przez nie norm działania nie będzie wymagało dużego nakładu kosztów.

Wprowadzenie usług opiekuńczych do gospodarstw rolnych wiąże się z ryzykiem związanych z udzielaniem pomocy osobom jej potrzebującym. Niezwykle istotne jest by utrzymać odpowiednią jakość usług gospodarstw opiekuńczych, ponieważ konieczne jest zabezpieczenie uczetników gospodarstw opiekuńczych przed błędami lub nadużyciami ewentualnych nieprzygotowanych lub nieuczciwych prowadzących. By było to możliwe nadzór nad gospodarstwami opiekuńczymi może być sprawowany przez instytucję zdolną do zastosowania realnej i dotkliwej sankcji w przypadku zaniżania standardu usług wymaganych w gospodarstwie opiekuńczym.

3. Ubezpieczenie społeczne rolników oraz obowiązki podatkowe

Teza 9

Konieczne jest wprowadzenie preferencyjnych warunków prowadzenia gospodarstw opiekuńczych przez rolników. Preferencje te muszą obejmować kwestie związane z ubezpieczeniem społecznym rolników, podatkiem dochodowym oraz ogólnymi warunkami prowadzenia działalności gospodarczej w zakresie opieki dziennej w gospodarstwach rolnych.

Uzasadnienie:

Gospodarstwa opiekuńcze mogą realnie przyczynić się do rozwiązania problemów społecznych wynikających ze starzenia społeczności na obszarach wiejskich. Będzie to możliwe jednak pod warunkiem, że będą one powstawały w skali masowej. Konieczne jest stworzenie warunków prawnych, które spowodują, że wprowadzanie do gospodarstw rolnych usług opiekuńczych będzie racjonalną strategią ich rozwoju. Jednocześnie te usługi muszą trafiać w potrzeby mieszkańców wsi oraz wiejskich samorządów i być dla nich przystępne cenowo.

Teza 10

Strategia wdrażania proponowanego modelu gospodarstwa opiekuńczego musi przewidywać konieczność opracowania zestawu regulacji dotyczących świadczenia usług opiekuńczych w gospodarstwach rolnych.

Uzasadnienie:

Kwestie podatkowe i związane z ubezpieczeniami społecznymi nie są możliwe do uregulowania z poziomu ustawy o pomocy społecznej – konieczna będzie ingerencja w stosowne przepisy. Złożoność zagadnienia powoduje, że niemożliwe jest stworzenie jednego aktu prawnego, który będzie określał szczegółowe przepisy dotyczące zasad prowadzenia gospodarstwa opiekuńczego.

Teza 11

Proponuje się wyłączenie działalności gospodarstw opiekuńczych z przepisów Ustawy Prawo Przedsiębiorców.

Uzasadnienie:

Gospodarstwo opiekuńcze będzie rozszerzeniem i uzupełnieniem prowadzonej działalności rolniczej. Rolnicy muszą mieć możliwość podejmowania działalności opiekuńczej na jak najprostszyc

zasadach. Ryzykiem związanym z tworzeniem gospodarstw opiekuńczych jest to, że podejmowanie usług społecznych będzie skutkowało odchodzeniem od rolniczej części działalności gospodarstwa. Zjawisko to obserwuje się w krajach zachodnich, a jego symptomy były także widoczne w studiach przypadków przeprowadzonych przez konsorcjum GROWID w polskich inicjatywach z zakresu zielonej opieki. To w konsekwencji może doprowadzić do odchodzenia od idei rolnictwa społecznego.

Wyłączenie działalności w zakresie opieki dziennej w gospodarstwach rolnych z przepisów Ustawy Prawo Przedsiębiorców nie oznacza, że nie będzie możliwe podejmowanie jej w innej formie niż

gospodarstwo opiekuńcze. Osoby, które będą dążyły do odejścia od rolnictwa będą oczywiście mogły podjąć działalność gospodarczą w zakresie opieki. Podobnie, jeśli dana osoba będzie chciała rozwijać działalność opiekuńczą, to będzie mogła podjąć ją na podstawie już istniejących przepisów bez korzystania z proponowanych tu rozwiązań dedykowanych gospodarstwom rolnym. Należy jednak zwrócić uwagę, że jak do tej pory rzadkością na obszarach wiejskich są indywidualne działalności gospodarcze w zakresie opieki dziennej. Wskazuje to, że nie są one atrakcyjną formą działalności, pomimo rosnącego zapotrzebowania na usługi opiekuńcze. Ten fakt dostarcza dodatkowe uzasadnienia dla proponowanych tu rozwiązań, które mają stymulować powstawanie na obszarach wiejskich gospodarstw rolnych świadczących usługi z zakresu opieki dziennej.

Teza 12

Dochody osiągnięte z tytułu świadczenia w gospodarstwie rolnym opieki dziennej powinny podlegać przedmiotowemu zwolnieniu z podatku dochodowego (art. 21 ustawy o podatku dochodowym).

Uzasadnienie:

Uzasadnieniem tutaj ponownie są kwestie ekonomiczne. Rozwiązanie problemu społecznego na obszarach wiejskich wymaga stworzenia usługi, na której zakup będą mogli pozwolić sobie potencjalni klienci (mieszkańcy wsi, samorządy, placówki pomocowe, organizacje pozarządowe). Rozwiązanie problemów demograficznych wymaga interwencji państwa. Bez niej niemożliwe będzie stworzenie oferty usług opiekuńczych na obszarach wiejskich. Wydaje się, że zasadne jest by zrezygnować z opodatkowania usług gospodarstw opiekuńczych. W tym przypadku zwolnienie to powinno być traktowane jako swoista inwestycja państwa w strategiczny sektor gospodarki.

Zwolnienie prowadzących gospodarstwa opiekuńcze z podatku dochodowego będzie także znacznym ułatwieniem dla rolników zamierzających poszerzyć ofertę swojego gospodarstwa o tego typu działalność.

Teza 13

Usługi świadczone przez gospodarstwa opiekuńcze będą opodatkowane podatkiem od towarów i usług. Ze względu na fakt, że zakres działalności gospodarstw opiekuńczych będzie ograniczony zgodnie z zapisami ustawy o pomocy społecznej w większości przypadków będą one zwolnione z obowiązku płacenia podatku VAT na mocy artykułu 113 ustawy o VAT (zgodnie ze stanem prawnym obowiązującym 30.06.2020 zwolnienie od podatku sprzedaży dokonywanej przez podatników, u których wartość sprzedaży nie przekroczyła łącznie w poprzednim roku podatkowym kwoty 200 000 zł).

Uzasadnienie:

Proponuje się, by gospodarstwa opiekuńcze potraktować w tym względzie analogicznie do gospodarstw agroturystycznych. Nie wszyscy prowadzący gospodarstwa opiekuńcze będą zainteresowani zwolnieniem z podatku VAT. Usługi opiekuńcze mogą być dobrym rozszerzeniem innych rodzajów działalności świadczonej przez wielofunkcyjne gospodarstwa rolne, np. usług edukacyjnych, terapeutycznych czy turystycznych. Dla takich bardziej zaawansowanych gospodarstw może być korzystna możliwość odliczania podatku VAT w związku z zakupami towarów lub usług służących wykonywanym przez nie czynnościom opodatkowanym podatkiem od sprzedaży towarów i usług. Decyzja w tym względzie będzie należała do prowadzącego gospodarstwo opiekuńcze. Będzie on mógł ograniczyć zakres działalności i skorzystać ze zwolnienia z VAT lub zrezygnować z takiego zwolnienia nawet bez przekroczenia ustawowego progu wartości sprzedaży.

Teza 14

Konsekwencją tego, że dochody osiągnięte z tytułu świadczenia w gospodarstwie rolnym opieki dziennej będą podlegać przedmiotowemu zwolnieniu z podatku dochodowego jest to, że rolnicy i domownicy w gospodarstwach rolnych prowadzący gospodarstwa opiekuńcze i spełniający warunki określone w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników (Art. 5a) będą mogli podlegać ubezpieczeniu w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego.

Uzasadnienie:

Możliwość korzystania z ubezpieczenia społecznego rolników będzie konsekwencją zwolnienia dochodów z prowadzenia gospodarstwa opiekuńczego z podatku dochodowego. Siłą rzeczy uzasadnienie jest więc tu podobne, jak zaprezentowane powyżej. Należy jednak dodatkowo zwrócić uwagę, że proponowane tu rozwiązanie pozwoli na łatwiejsze godzenie działalności opiekuńczej i rolniczej. Będzie to także zabezpieczenie przed odchodzeniem od działalności rolniczej, która ma być bazą do tworzenia usług opiekuńczych. Dzięki temu zachowana zostanie idea rolnictwa wielofunkcyjnego, co będzie miało fundamentalne znaczenie dla jakości i charakteru świadczonych usług.

4. Finansowanie działalności gospodarstw opiekuńczych

Teza 15

Gospodarstwa opiekuńcze będą oferować swoje usługi na otwartym rynku wszelkiego rodzaju podmiotom, które będą zgodnie z prawem zdolne do zawarcia umowy dotyczącej ich zakupu. Uwzględnienie mechanizmów rynkowych w funkcjonowaniu gospodarstw będzie miało kluczowe

znaczenie dla jakości usług oraz zapewnienia gospodarstw opiekuńczym szerokich możliwości rozwoju.

Uzasadnienie:

Jednym z najważniejszych kwestii, którą musiało rozstrzygnąć konsorcjum GROWID był problem finansowania działalności gospodarstw opiekuńczych. W szczególności chodziło tu o określenie czy powinny one otrzymywać jakąś dotację ze środków publicznych, czy raczej powinny działać jako podmioty gospodarcze na rynku. Przeprowadzone badania i analizy wykazały, że najbardziej optymalne będzie to drugie rozwiązanie. Gospodarstwa opiekuńcze nie powinny być podmiotami, których działalność jest finansowana w całości ze środków publicznych. Takie rozwiązanie rodziłoby wiele trudności, w tym zwłaszcza trudności związanych z dokumentowaniem realizacji zadań publicznych oraz kontrolowaniem jej poprawności. Byłoby to także ograniczeniem dla prowadzących gospodarstwa opiekuńcze, którzy nie mogliby pozyskiwać klientów na rynku, tzn. przestawaliby na świadczeniu usług tylko w takim zakresie, w jakim mogłyby one być finansowane ze środków publicznych. Mogłoby to doprowadzić do sytuacji, w której niewykorzystany byłby cały ich potencjał do świadczenia usług opiekuńczych zgodnie z ograniczeniami określonymi w ustawie o pomocy społecznej.

Prowadzący gospodarstwa opiekuńcze będą musieli oferować usługi, których zakupem zainteresowani będą potencjalni klienci. Relacje między nimi będą odgrywały rolę mechanizmu wymuszającego utrzymywanie wysokiej jakości usług. Dodatkowo w wielu przypadkach będzie to stwarzało presję na ograniczanie kosztów działalności opiekuńczej. Wysokie ceny usług opiekuńczych są jednym z powodów, że obecnie jest na nie ograniczony popyt na obszarach wiejskich i to mimo faktu, że wiele osób, rodzin i społeczności lokalnych ich potrzebuje.

Teza 16

Model gospodarstwa opiekuńczego zakłada rozróżnienie pomiędzy jego uczestnikiem, a klientem. Uczestnikiem gospodarstwa opiekuńczego jest osoba, która bezpośrednio korzysta z oferowanej przez nie opieki dziennej. Klient jest stroną umowy z gospodarstwem dotyczącej świadczenia tej opieki. Nie każdy uczestnik będzie klientem gospodarstwa.

Uzasadnienie:

Wprowadzone rozróżnienie pomiędzy uczestników i klientów gospodarstw opiekuńczych ma ułatwić prowadzenie narracji dotyczących ich funkcjonowania. Rozróżnienie to jest ważne także dla zrozumienia ekonomicznej warstwy opisanego tu modelu. W przypadku funkcjonujących obecnie Dzielnych Domów Pomocy często zdarza się, że osoby bezpośrednio korzystające z ich wsparcia nie

są stroną umowy dotyczącej świadczenia tego wsparcia. Przewiduje się, że gospodarstwa opiekuńcze będą zawierać umowy z trzema głównymi grupami klientów:

1. Osoby fizyczne – np. uczestnicy gospodarstw opiekuńczych, ich rodziny,
2. Firmy, podmioty ekonomii społecznej, organizacje pozarządowe,
3. Jednostki samorządu terytorialnego.

Kwestie dotyczące finansowania działalności gospodarstw opiekuńczych zostaną w sposób bardziej szczegółowy omówione w dalszej części tego opracowania.

Badania przeprowadzone przez konsorcjum GROWID wykazały, że trudno jest znaleźć odpowiednie określenie osoby, która bezpośrednio korzysta z opieki dziennej w gospodarstwie rolnym. Wynika to ze specyficznych relacji społecznych, które nawiązują się w tego typu placówkach, o czym można było przekonać się na przykładzie gospodarstw działających w ramach projektów prowadzonych przez Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie. Osoby spędzające czas w domach rolników bardzo często stają się „przyjaciółmi rodziny”, nierzadko już wcześniej byli bliskimi sąsiadami czy znajomymi. Seniorzy w gospodarstwie rolnym włączają się w jego codzienność. Są partnerami w jego prowadzeniu, dlatego nie pasuje do nich określenie „podopieczny”. Z tych względu zdecydowano się na używanie terminu „uczestnik gospodarstwa opiekuńczego”. Termin ten dobrze sprawdza się na poziomie narracji w dokumentach strategicznych, ale prawdopodobnie nie przyjmie się w codziennej działalności wszystkich gospodarstw opiekuńczych. Każde z nich wypracuje zapewne własną terminologię.

Teza 17

Model nie zakłada całkowitego uzależnienia wszystkich gospodarstw opiekuńczych od finansowania ze środków publicznych, ale powinny być one zaangażowane w proces ich tworzenia i funkcjonowania by przyspieszyć rozwój usług opiekuńczych na obszarach wiejskich.

Uzasadnienie:

Gospodarstwa opiekuńcze będą mogły funkcjonować bez żadnego bezpośredniego wsparcia ze środków publicznych. Będą one korzystać z proponowanych powyżej preferencji, które pozwolą połączyć działalność rolniczą i usługi opiekuńcze, ale poza tym nie będą musiały koniecznie otrzymywać wsparcia publicznego. W przyszłości będą zapewne powstawać gospodarstwa opiekuńcze, które będą funkcjonować całkowicie samodzielnie, tzn. będą pozyskiwać klientów na wolnym rynku, a klienci ci będą finansować zakup ich usług z własnych środków. Popyt na usługi opiekuńcze świadczone przez gospodarstwa rolne w tym modelu może być szczególnie silny na terenach przygranicznych na zachodzie Polski oraz na obszarach wiejskich położonych wokół dużych

aglomeracji miejskich. Możliwość funkcjonowania na komercyjnych zasadach będzie miała pozytywny wpływ na perspektywy rozwoju w naszym kraju sieci gospodarstw opiekuńczych.

Teza 18

Usługi gospodarstw opiekuńczych będą mogły być pośrednio finansowane przez podmioty publiczne, które będą mogły zawierać z rolnikami umowy na świadczenie tego typu usług.

Uzasadnienie:

Przeprowadzone przez konsorcjum GROWID badania jednoznacznie wykazały (patrz raport z zadania badawczego nr 3), że o ile w wybranych miejscach (rejon wielkich aglomeracji, tereny przygraniczne) gospodarstwa opiekuńcze w proponowanej formie miałyby szanse zaistnieć na rynku usług opiekuńczych, to w wielu regionach jest to praktycznie niemożliwe. Problemy społeczne i gospodarcze powodują, że na obszarach wiejskich zazwyczaj nie funkcjonuje rynek usług opiekuńczych. Osoby wymagające wsparcia uzyskują je w ramach realizacji zadań własnych z zakresu pomocy społecznej realizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego. Należy także zwrócić uwagę, że samorządy wiejskie w bardzo różny sposób radzą sobie z zaspokajaniem potrzeb społeczności w zakresie usług opiekuńczych. Wynika to zarówno z różnej sytuacji ekonomicznej i demograficznej samorządów, jak również zróżnicowanych zasobów kapitału społecznego i kulturowego w różnych regionach. Lokalne instytucje są w stanie zapewniać wsparcie jedynie w najtrudniejszych sytuacjach. Tam, gdzie nie ma możliwości skorzystania ze wsparcia oferowanego przez jednostki samorządu terytorialnego lub tam, gdzie jest ono niewystarczające pojawiają się nieformalne sieci wsparcia. Są one jednak coraz mniej wydolne, co wynika z jednej strony z rosnącej liczby osób w wieku senioralnym, a z drugiej strony z wyludnianiem się obszarów wiejskich i zmniejszającą się liczbą ich młodych mieszkańców. Rodziny wiejskie bardzo często nie dysponują środkami na zakup usług opiekuńczych, co jest jednym z głównych przyczyn faktu, że na obszarach wiejskich ich rynek rozwija się bardzo powoli. Ten syndrom zjawisk powoduje, że nie można spodziewać się, że problemy wynikające z pułapki demograficznej zostaną rozwiązane oddolnie i bez udziału instytucji publicznych. Gospodarstwa opiekuńcze mogą być jednak przedsięwzięciem, który uzupełni istniejący system pomocy społecznej na obszarach wiejskich i pozwoli mu lepiej poradzić sobie z negatywnymi skutkami starzenia się społeczności lokalnych.

Patrząc z perspektywy samorządu gminnego, usługa oferowana przez gospodarstwa opiekuńcze może być bardzo atrakcyjna. Pobyt osoby wymagającej wsparcia w lokalnym gospodarstwie rolnym będzie znacznie mniej kosztowny niż sfinansowanie jej pobytu w placówce całodobowej. Dane jakościowe zebrane przez konsorcjum GROWID jednoznacznie pokazują, że pobyt w gospodarstwie opiekuńczym może poprawiać stan zdrowia oraz ułatwiać aktywizację społeczną osób w wieku

senioralnym oraz ludzi z niepełnosprawnościami. Tego typu placówki oferujące wsparcie dzienne mogą powodować, że konkretne osoby nigdy nie będą musiały trafić do placówek całodobowych. To oznacza realne oszczędności dla samorządów, które są coraz bardziej obciążone kosztami finansowania takich pobytów.

Proponowany model gospodarstw opiekuńczych przewiduje więc, że jednostki samorządu terytorialnego będą mogły być ich klientami. Samorzady będą mogły kierować do gospodarstw rolnych osoby wymagające wsparcia i współfinansować ich pobyt na zasadach wynikających z ustawy o pomocy społecznej.

Teza 19

Centrum Doradztwa Rolniczego oraz inne Jednostki Doradztwa Rolniczego powinny kształcić mieszkańców wsi, w tym szczególnie przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego w zakresie możliwości współpracy z gospodarstwami opiekuńczymi. Wskazana jest tu ich współpraca z Ministerstwem Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Regionalnymi Ośrodkami Polityki Społecznej, centrami usług społecznych i innymi jednostkami pomocy społecznej.

Uzasadnienie:

Proponowana forma prawna gospodarstw opiekuńczych powoduje, że jednostki samorządu publicznego będą musiały w czasie zakupu ich usług stosować regulacje związane z zamówieniami publicznymi. Procedury te będą przebiegać w różny sposób, w zależności od wartości zamówień oraz zapisów regulaminu zamówień publicznych w danej jednostce. Zamówienia tego typu będą mogły być np. realizowane w trybie negocjacji z jednym wykonawcą, ponieważ często będzie zdarzało się, że dane gospodarstwo będzie jedynym podmiotem świadczącym usługi opieki dziennej i agroturystyki na danym terenie. Pracownicy jednostek samorządu terytorialnego zazwyczaj dysponują kompetencjami i wiedzą pozwalającą im na przeprowadzanie procedur zamówień publicznych. Konieczne jest tu jednak wsparcie doradcze by współpraca taka mogła przebiegać bez zakłóceń.

Jednostki publiczne zainteresowanie zakupem usług gospodarstw opiekuńczych niekoniecznie będą musiały podpisywać umowy na ich realizację bezpośrednio rolnikami. Możliwe jest zlecenie takich usług, jako zadań publicznych organizacjom pozarządowym, czy podmiotom ekonomii społecznej. W takim układzie gospodarstwa opiekuńcze byłyby podwykonawcami podmiotów realizujących zadania publiczne, co mogłoby uprościć procedurę. Takie lokalne organizacje mogłyby współpracować z większą liczbą rolników, co pozwalałoby na optymalizację kosztów opieki dziennej w takim regionie.

Powyżej zaprezentowano dwa przykłady tego, jak mogłyby zostać usankcjonowane relacje pomiędzy gospodarstwami rolnymi, a podmiotami publicznymi będącymi ich klientami. Model gospodarstwa

opiekuńczego nie przewiduje zamkniętego katalogu takich sposobów współpracy. Jego zadaniem jest stworzenie możliwości prawnych, z których będą mogły korzystać zainteresowane strony przy zawieraniu wzajemnych umów. Szczegóły tych umów powinny być jednak uzgadniane na poziomie lokalnym. Rozwój gospodarstw opiekuńczych w skali ogólnopolskiej wymaga jednak tego, by istniał wyspecjalizowany podmiot informujący mieszkańców obszarów wiejskich o istniejących możliwościach. Do odgrywania takiej roli predystynowane są jednostki doradztwa rolniczego, które dysponują siecią doradców pracujących na obszarach wiejskich na terenie całego kraju. Są to osoby znające lokalne uwarunkowania i posiadające bezpośrednie kontakty zarówno z rolnikami, jak również z przedstawicielami wiejskich instytucji. Jest to kapitał, który powinien zostać wykorzystany do rozwoju gospodarstw opiekuńczych w Polsce. Zaangażowanie doradztwa rolniczego w ten proces będzie cennym wkładem, jaki będzie mógł wnieść w jego powodzenie resort rolnictwa.

Teza 20

Jednostki samorządu terytorialnego powinny otrzymać finansowe wsparcie na zakup usług dla seniorów. Proponuje się by umożliwić im przeznaczanie na ten cel środków dostępnych w rządowych programach, takich jak ASOS, Senior +, „Usługi opiekuńcze dla osób niepełnosprawnych”. W przyszłości będą mogły być także uruchamiane rządowe programy bezpośrednio dedykowane samorządom potrzebującym wsparcia na finansowanie zakupu usług opiekuńczych w gospodarstwach rolnych.

Uzasadnienie:

Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej (art. 115), jednostki samorządu terytorialnego mogą otrzymywać dotacje celowe z budżetu państwa na dofinansowanie zadań własnych z zakresu pomocy społecznej. Proponowane tu rozwiązanie nie burzy więc istniejącego systemu, a przeciwnie, bardzo dobrze się w niego wpisuje.

Prowadzone przez demografów i ekonomistów analizy wskazują, że jednostki samorządu terytorialnego nie sprostają w przyszłości konieczności zapewnienia usług opiekuńczych wszystkim potrzebującym ich osobom. Podmioty działające w sferze pomocy społecznej już obecnie borykają się z problemami finansowymi. Bardzo wiele samorządów wiejskich będzie musiało podejmować dramatyczne trudne dotyczące swoich budżetów. Potrzeby związane z zapewnieniem opieki osobom starszym nie zawsze będą mogły być zaspokojone w ich ramach. Istnieje ryzyko, że gospodarstwa opiekuńcze staną się usługą wysokiej jakości świadczoną w najbogatszych społecznościach. Nie pozwoli to oczywiście na sprostanie wyzwaniom wynikającym z pułapki demograficznej. Przewyciężenie jej konsekwencji wymaga interwencji państwa i uczynienie zwalczanie ich istotnym kierunkiem realizowanej polityki społecznej na obszarach wiejskich. Praktycznym i łatwym do

wprowadzenia instrumentem byłoby tu postulowane wsparcie dla jednostek samorządu terytorialnego. Takie wsparcie stymulowałoby pośrednio rozwój systemu gospodarstw opiekuńczych w Polsce. To proste rozwiązanie, które pozostaje w zgodzie z logiką systemu pomocy społecznej.

Teza 21

Gospodarstwa opiekuńcze będą mogły współpracować z Kasą Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego oraz Państwowym Funduszem Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Instytucje te będą mogły zlecać usługi gospodarstwom opiekuńczym. Decyzje w tej sprawie będą podejmować zainteresowane instytucje oraz prowadzący poszczególne gospodarstwa.

Uzasadnienie:

Gospodarstwa rolne są świetną bazą nie tylko do tworzenia usług kierowanych do osób w wieku senioralnym, ale także dla tworzenia form wsparcia dla innych grup osób. Gospodarstwa opiekuńcze mają potencjał by oferować usługi z zakresu profilaktyka zdrowotnej które mogą wspierać działania KRUS w przedmiotowym zakresie. Możliwe jest także tworzenie przez nie miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnościami oraz oferować usług rehabilitacyjne i terapeutyczne, co wskazuje na możliwą współpracę z PFRON. Tego typu usługi mogą w przyszłości wykroczyć poza ramy określone w proponowanym modelu. Należy jednak liczyć się z tym, że w przyszłości niektóre gospodarstwa będą ulegać specjalizacji. Tego typu specjalistyczne działania powinny na obecnym etapie być traktowane jako fakultatywna ścieżka przyszłego rozwoju dla bardziej zaawansowanych gospodarstw. Istnieje zagrożenie, że ewentualny wymóg współpracy z wieloma różnymi instytucjami negatywnie wpływałby na upowszechnianie gospodarstw opiekuńczych w skali ogólnopolskiej. Różne instytucje mogłyby stawiać gospodarstwom rolnym różne wymagania, które byłyby jednocześnie trudne do spełnienia. Dla rozwoju gospodarstw opiekuńczych w średniej i dłuższej perspektywie czasowej istotne jest jednak to, że proponowany model nie wyklucza możliwości ich współpracy z instytucjami spoza systemu pomocy społecznej. Będzie to pozytywnie wpływać nie tylko na dywersyfikację dochodów gospodarstw, ale ułatwi także podejmowanie bardziej kompleksowych rozwiązań na rzecz rozwiązywania problemów demograficznych.

Teza 22

Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2021-2027 powinien przewidywać dotację na przystosowanie gospodarstwa rolnego do świadczenia usług opiekuńczych zgodnie z proponowanym modelem. W ramach tych funduszy rolnicy muszą mieć możliwość pozyskiwania pomocy na dostosowanie pomieszczeń, w tym pomieszczeń kuchennych i sanitarnych, montaż udogodnień dla osób z niepełnosprawnościami oraz zakup środków transportu.

Uzasadnienie:

Środki przeznaczone na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich nie mogą być wprost przeznaczone na finansowanie opieki w gospodarstwach rolnych, co wprost wynika ze struktury budżetu zadaniowego, który realizuje resort rolnictwa. Zasadne jednak jest udzielenie wsparcia z tych środków rolnikom, którzy rozpoczynają bądź prowadzą działalność opiekuńczą. Po pierwsze, pomoc ta powinna przyjąć formę wsparcia doradczego i szkoleniowego, o czym jest mowa w innej części tego opracowania. Po drugie, należy stworzyć regulacje prawne w zakresie ubezpieczeń społecznych, przepisów dotyczących prowadzenia działalności gospodarczej oraz przepisów podatkowych, które pozwolą na łączenie działalności rolniczej i opiekuńczej, o czym była mowa powyżej. Po trzecie, należy wykorzystać środki Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich na dostosowanie gospodarstw rolnych do prowadzenia działalności opiekuńczej.

Istnieje bardzo wiele argumentów przemawiających za zainwestowaniem środków z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w gospodarstwa opiekuńcze. Gospodarstwa opiekuńcze są innowacją społeczną. Oznacza to, że pozwalają jednocześnie na osiągnięcie celów gospodarczych i społecznych. W przypadku gospodarstw opiekuńczych te aspekty są ściśle ze sobą powiązane. Będą one przyczyniały się do dywersyfikacji dochodów gospodarstw rolnych, co będzie przeciwdziało dezagrarnacji. W gospodarstwach będą powstawać miejsca pracy związane z usługami, co będzie pozwalało realizować ideę wielofunkcyjności obszarów wiejskich. Wysokiej jakości usługi społeczne będą wpływać na podnoszenie jakości życia mieszkańców wsi, czyniąc ją bardziej atrakcyjnym miejscem do życia. Usługi gospodarstw opiekuńczych będą mogły pełnić funkcję wsparcia odciążającego opiekunów osób niesamodzielnych, co będzie sprzyjać ich aktywizacji zawodowej. Samorządy wiejskie będą mogły kontraktować usługi opiekuńcze na własnym terenie, co będzie przeciwdziało odpływowi środków poza społeczność lokalną. Gospodarstwa opiekuńcze będą stanowiły atrakcyjną ekonomicznie alternatywę dla zinstytucjonalizowanych form opieki całodobowej. Ich atutem będzie także wysoka jakość świadczonych usług. Osoby w wieku senioralnym, ludzie z niepełnosprawnościami czy osoby dotknięte trudną sytuacją życiową będą otrzymywały realne wsparcie. Gospodarstwa opiekuńcze będą pomagać nie tylko swoim uczestnikom, ale także ich rodzinom.

Model gospodarstwa opiekuńczego został zaprojektowany w taki sposób, by podejmowanie działalności opiekuńczej w gospodarstwach rolnych nie musiało się wiązać z koniecznością ponoszenia dużych nakładów inwestycyjnych. Atutem gospodarstw opiekuńczych ma być ich „naturalność”, oznaczająca tu świadczenie usług w realnym gospodarstwie rolnym i w środowisku zbliżonym do rodzinnego. Bardzo często konieczne będzie jednak doposażenie czy zmodernizowanie

danego gospodarstwa rolnego, by mogła być w nim świadczona usługa opiekuńcza w zgodzie z określonym w niniejszym modelu standardem. Należy się spodziewać, że kwestiami szczególnie ważnymi będzie dostosowanie pomieszczeń kuchennych i łazienek. Rolnicy, którzy będą musieli organizować transport dla uczestników gospodarstwa mogą potrzebować wsparcia na zakup środków transportu. Jego brak może być istotną barierą w powstawaniu w Polsce gospodarstw opiekuńczych, które realnie mogłyby przyczynić się do rozwiązania problemów powiązanych z pułapką demograficzną. Z drugiej strony, niewielkie inwestycje w gospodarstwa rolne mogą zaowocować znacznymi efektami gospodarczymi i społecznymi.

Teza 23

Finansowanie projektów realizowanych w gospodarstwach opiekuńczych powinno zostać dopuszczone w ramach Programów Operacyjnych finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego w perspektywie finansowej Unii Europejskiej na lata 2021-2027.

Uzasadnienie:

Projekty zrealizowane w perspektywie finansowej UE 2014-2020 przez Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie znacząco przyczyniły się do rozwoju idei zielonej opieki w Polsce. Doświadczenia i wiedza zgromadzone w toku realizacji tych projektów miały fundamentalny wpływ na efekty pracy konsorcjum GROWID. Wskazuje to, że środki Europejskiego Funduszu Społecznego mogą odgrywać znaczącą rolę w rozwoju systemu gospodarstw opiekuńczych w Polsce.

W ostatnich latach zrealizowano setki innych projektów finansowanych z EFS, w tym w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych, które pozwoliły na rozwój różnego rodzaju usług społecznych i opiekuńczych w Polsce. Środki te w kolejnych latach będą wykorzystywane na tworzenie nowych standardów takich usług oraz rozwijanie kolejnych innowacji społecznych. Gospodarstwa opiekuńcze powinny zostać włączone w ten proces. Pozwoli to na dalszy rozwój ich oferty oraz dostosowanie jej do zmieniających się uwarunkowań.

Trzeba jednak zwrócić uwagę, że środki Europejskiego Funduszu Społecznego powinny być jedynie uzupełnieniem właściwych mechanizmów finansowania procesu tworzenia i funkcjonowania gospodarstw opiekuńczych. Doświadczenie zebrane przez KPODR wskazują, że potrzebne jest stabilne źródło finansowania ich usług. Tworzenie form wsparcia osób w wieku senioralnym, które są zarzucane po ustaniu finansowania projektowego nie doprowadzi do rozwiązania problemów społecznych wynikających z pułapki demograficznej. Podobna uwaga tyczy się oczywiście także innych inicjatyw w zakresie rozwoju pomocy społecznej finansowanych ze środków Unii Europejskiej.

Teza 24

Dane gospodarstwo opiekuńcze może być finansowane z wielu źródeł: środków osób fizycznych (finansowanie na zasadach czysto komercyjnych przez uczestników lub ich rodziny); środków publicznych (zakup usług przez podmioty publiczne lub podmioty realizujące zadania finansowane przez podmioty publiczne, np. NGO realizujące zadania zlecone przez gminy, realizacja projektów krajowych i zagranicznych).

Uzasadnienie:

Atutem proponowanych tu rozwiązań jest ich elastyczność. System gospodarstw opiekuńczych nie będzie musiał być uzależniony od jednego źródła finansowania. Podobnie będzie z konkretnymi gospodarstwami opiekuńczymi. Nie w każdej gminie lokalny samorząd będzie dysponował możliwościami wykupienia całego zakresu usług oferowanych przez gospodarstwo. Możliwe będzie, że samorzady będą współfinansowały jedynie usługi wymagane, a usługi fakultatywne będą wykupowane przez uczestników gospodarstwa zgodnie z ich możliwościami. Możliwe będzie także, że w gospodarstwie będą uczestniczyć osoby potrzebujące wsparcia pomocy społecznej oraz osoby, które będą swoje uczestnictwo opłacać samodzielnie. Taka elastyczność pozwoli utrzymać się gospodarstwom oraz dostosować ich ofertę do lokalnych potrzeb.

We wcześniejszej części tego opracowania zwracano uwagę, że barierą w rozwoju gospodarstw opiekuńczych jest to, że stanowią one połączenie rolnictwa i pomocy społecznej. Konieczne jest, by oba te systemy współpracowały ze sobą i współfinansowały działania na rzecz przewyżnienia pułapki demograficznej na obszarach wiejskich.

Należy podkreślić, że tworzenie systemu gospodarstw opiekuńczych niekoniecznie musi implikować konieczność przeznaczania na ten cel dodatkowych środków publicznych. Proponowane rozwiązania idą raczej w kierunku właściwego ukierunkowania już dostępnych zasobów: środków rządowych i samorządowych przeznaczanych na pomoc społeczną oraz środków europejskich, którymi dysponować będzie Polska. Wydaje się, że postulowany model gospodarstwa opiekuńczego, który jest zakorzeniony w pogłębionych badaniach i analizach pozwoli na racjonalne zainwestowanie tych pieniędzy i realne przyczynienie się do zwalczania skutków pułapki demograficznej.

5. Koszty prowadzenia gospodarstwa opiekuńczego

Teza 25

Niemożliwe jest określenie zamkniętego katalogu kosztów usług w gospodarstwach opiekuńczych. W każdym gospodarstwie opiekuńczym będzie to kwestią jednostkowych ustaleń uzależnionych od

świadczonych usług fakultatywnych, potrzeb uczestników i klientów gospodarstwa opiekuńczego oraz lokalnych uwarunkowań. Analizy przeprowadzone przez konsorcjum GROWID wykazują, że działalność opiekuńcza świadczona w powiązaniu z działalnością rolniczą może być opłacalna. Hipotetyczne modelowe gospodarstwo, które zostało stworzone na potrzeby analiz prowadzonych przez konsorcjum GROWID przynosiło dochód przekraczający 30 000 zł rocznie przy założeniu, że miesięczna opłata za pobyt jednego uczestnika wynosi 875 zł.

Uzasadnienie:

Proponowany model gospodarstw opiekuńczych proponuje standaryzację tych placówek, ale każda z nich będzie także w pewien sposób wyjątkowa. Będzie to wynikało z faktu, że prowadzący gospodarstwa opiekuńcze będą mogli tworzyć swoją ofertę dowolnie realizując dopuszczone w ustawie o pomocy społecznej usługi. Dodatkowo, będą oni mogli kierować swoje usługi do osób o różnych potrzebach. Nawet wśród osób w wieku senioralnym te potrzeby są zróżnicowane i uzależnione nie tylko od wieku, ale także od płci, zainteresowań i przede wszystkim stanu zdrowia oraz sytuacji rodzinnej. Co więcej, gospodarstwa opiekuńcze będą tworzone na bazie działalności rolniczej, która siłą rzeczy może być prowadzona odmiennie w różnych gospodarstwach. To zróżnicowanie bazy usług opiekuńczych może powodować, że ich koszty będą kształtować się w niejednorodny sposób. Na potrzeby analiz przeprowadzonych przez Uniwersytet Rolniczy w Krakowie przyjęto modelowy katalog kosztów, którego elementy wymienione zostały w kolejnej tezie. Analizy te wykazały równocześnie, że zmiennymi w decydujący sposób wpływającą na opłacalność działalności opiekuńczej w gospodarstwach rolnych jest dostępność zasobów w postaci infrastruktury oraz siły roboczej, które w naturalny sposób są zróżnicowane pomiędzy poszczególnymi gospodarstwami rolnymi. Określanie więc w modelu gospodarstwa opiekuńczego zamkniętego katalogu kosztów, które będą ponosić rolnicy w związku z prowadzeniem działalności opiekuńczej jest nieuzasadnione i mogłoby wprowadzać w błąd ewentualnych odbiorców. Jednocześnie zainteresowane osoby powinny zapoznać się z raportem z zadania badawczego nr 3, który w sposób dogłębny opisuje to zagadnienie.

Znaczenie ma tu także fakt, że ceny usług opiekuńczych są bardzo zróżnicowane w zależności od regionu kraju. Zgodnie z raportem Najwyższej Izby Kontroli z 2017 roku, pt. „Opieka nad osobami starszymi w dziennych domach pomocy”. Według zawartych nim danych, , średnie roczne wydatki gmin, w przeliczeniu na jedną osobę objętą wsparciem w skontrolowanych DDP wynosiły 5,7 tys. zł. „W poszczególnych jednostkach, głównie z uwagi na zróżnicowany zakres oferowanego wsparcia, koszt pobytu ponoszony przez gminy w przeliczeniu na jedną osobę kształtował się w granicach od około 9,5 tys. w Gdyni do 3,5 tys. zł w Wągrowcu”. Należy tu jednak zwrócić uwagę, że wyliczenia te

pomijają koszty ponoszone przez osoby korzystające ze wsparcia. Dane te nie pozwalają oszacować jaki jest miesięczny koszt opieki dziennej, a jedynie jakie wydatki ponosi w związku z tym gmina. To dodatkowo komplikuje obraz sytuacji. Model gospodarstw opiekuńczych zakłada, że będą one w dużym stopniu dostosowane do lokalnych uwarunkowań. Zróżnicowane regionalne powoduje, że tylko elastyczny model ma szansę na wdrożenie w skali ogólnopolskiej. Różnorodność będzie więc tutaj atutem tworzonych gospodarstw opiekuńczych.

Teza 26

Utrzymanie działalności gospodarstwa opiekuńczego będzie uzależnione od przyjęcia odpowiedniego modelu biznesowego oraz umiejętnego kontrolowania kosztów przez prowadzącą je osobę. Konieczne będzie wsparcie szkoleniowe i doradcze, które powinny zapewniać jednostki doradztwa rolniczego. Rolnicy będą otrzymywać wsparcie w zakresie tworzenia biznesplanu na etapie certyfikacji gospodarstwa. Wskazówką do tworzenia biznesplanu będą pozycje możliwych kosztów, które zostały zdefiniowane na etapie tworzenia modelu w czasie prowadzenia analiz przez Uniwersytet Rolniczy w Krakowie w ramach zadania badawczego 3:

1. wyżywienie (własne)	10. ubezpieczenia rzeczowe
2. zakupy materiałów i surowców	11. koszty administracyjne i telekomunikacyjne
3. wynagrodzenia pracowników (obcych)	12. leasing
4. narzuty na wynagrodzenia	13. ubezpieczenie społeczne właściciela(i)
5. czynsz	14. odsetki od wnioskowanej pożyczki/kredytu
6. transport	15. amortyzacja
7. energia, ogrzewanie, gaz, woda	16. inne koszty.
8. usługi obce	
9. podatki lokalne	

Uzasadnienie:

Prowadzący gospodarstwa opiekuńcze będą w wielu przypadkach doświadczać nacisków na obniżanie kosztów swojej działalności. Należy przewidywać, że klienci będą dysponowali ograniczonym budżetem na wykupienie usługi opiekuńczej. W tej sytuacji dochód osiągany przez prowadzącego gospodarstwo będzie zależny od jego umiejętności i możliwości w zakresie ograniczania kosztów usługi. Zaproponowane w modelu wymagania odnośnie opieki dziennej w gospodarstwach rolnych mają zapewnić odpowiednią jakość usługi. Z drugiej strony konieczne jest wyposażenie prowadzących gospodarstwa opiekuńcze w wiedzę i kompetencje, które pozwolą im zoptymalizować działanie gospodarstwa. To zadanie mogą z powodzeniem spełniać jednostki doradztwa rolniczego.

Szczegółowe informacje na temat kosztów działalności opiekuńczej w gospodarstwach rolnych znaleźć można w raporcie z zadania badawczego nr 3.

6. Merytoryczny nadzór nad powstawaniem i funkcjonowaniem gospodarstw opiekuńczych. Rola jednostek doradztwa rolniczego.

Teza 27

Możliwość prowadzenia gospodarstwa opiekuńczego zyskają jedynie osoby, które współpracują z właściwym dla swojego regionu Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego, odbędą szkolenie wstępne oraz szkolenia okresowe organizowane przez Centrum Doradztwa Rolniczego. Rejestracja gospodarstwa opiekuńczego w odpowiednim Urzędzie Wojewódzkim będzie wymagała przedstawienia dwóch certyfikatów wydawanych przez CDR:

- certyfikatu dla danego gospodarstwa, który będzie wydawany na podstawie programu agroterapii przygotowanego we współpracy z przedstawicielem właściwego terytorialnie ośrodka doradztwa rolniczego,
- certyfikatu potwierdzającego posiadanie przez prowadzącego gospodarstwo kwalifikacji rynkowej włączonej do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji.

Certyfikat dla gospodarstwa będzie przyznawany na okres dwóch lat. Po upływie tego czasu będzie on tracił ważność i wymagać będzie odnowienia.

Uzasadnienie:

Świadczenie usług opiekuńczych może być atrakcyjnym kierunkiem rozwoju gospodarstwa rolnego, ale nie można uznać go prosty sposób na dywersyfikację jego dochodów. Przeprowadzone pilotaże wskazują, że nie każdy zainteresowany prowadzeniem gospodarstwa opiekuńczego rolnik posiada do tego predyspozycje. Podobnie, nie każde gospodarstwo rolne dysponuje warunkami by oferować agroterapię i w bezpieczny sposób świadczyć opiekę. Celem konsorcjum GROWID jest upowszechnienie w Polsce gospodarstw opiekuńczych, ale dążenie to musi uwzględnić konieczność dbania o bezpieczeństwo ich uczestników, które jest wartością nadrzędną. Prowadzący gospodarstwa opiekuńcze muszą posiadać odpowiednie kompetencje społeczne oraz umiejętności, które pozwolą na zorganizowanie jego pracy. W szczególności chodzi tu o zdolność do realizacji w praktyce zasad etycznych właściwych dla pomocy społecznej, o czym będzie mowa w dalszej części opracowania. Prowadzący gospodarstwa opiekuńcze będą przechodzić selekcję pod kątem swoich predyspozycji do prowadzenia działalności zgodnej z obowiązującymi gospodarstwa opiekuńcze wytycznymi.

Oczywistą wadą proponowanego uzależnienia możliwości prowadzenia gospodarstwa opiekuńczego od posiadania certyfikatu przyznanego przez CDR jest to, że zmniejszy to liczbę powstających placówek tego typu. Rozwiązanie to ma jednak także istotne zalety:

1. Wstępna selekcja potencjalnych prowadzących gospodarstwa opiekuńcze pozwoli na wyeliminowanie osób, które nie posiadają wystarczającej wiedzy na temat świadczenia usług opiekuńczych. Praca w zawodach związanych z opieką nie jest łatwa. Obowiązkowy program szkoleniowy pozwoli na wyeliminowanie osób, które nie są wystarczająco zmotywowane do jej prowadzenia.
2. Gospodarstwo opiekuńcze ma być formą wsparcia działającą w autentycznych gospodarstwach rolnych. W czasie prac nad modelem gospodarstwa opiekuńczego do pracowników jednostek doradztwa rolniczego zgłaszało się wielu przedsiębiorców i potencjalnych przedsiębiorców, którzy upatrywali w tym rozwiązaniu łatwiejszy sposób na prowadzenie biznesu związanego z opieką. Opisywany tu model nie jest tworzony z myślą o takich osobach.
3. O specyfice gospodarstw opiekuńczych ma decydować agrotterapia świadczona na bazie charakterystycznej dla gospodarstwa rolnego infrastruktury. Konieczna jest weryfikacja spełniania tego warunku przez osoby zainteresowane podjęciem takiej działalności. Program szkoleniowy oraz wsparcie doradców ułatwi także układanie programu agrotterapii w konkretnym gospodarstwie.
4. Wszelkie uchybienia w jakości świadczonych przez gospodarstwa opiekuńcze usług będą utrudniać proces ich upowszechniania. Konieczne jest stworzenie systemu, który będzie budował zaufanie do tej formy wsparcia.

Jednostki doradztwa rolniczego są instytucjami predestynowanymi do realizacji programów szkoleniowych i upowszechniania innowacji na obszarach wiejskich. Posiadają one zasoby, które pozwolą niewielkim kosztem wdrożyć wypracowane przez konsorcjum GROWID rozwiązanie.

Teza 28

Rozwijanie w Polsce gospodarstw opiekuńczych powinno stać się ustawowym zadaniem jednostek doradztwa rolniczego. Pod wpływem nowelizacji ustawy o jednostkach doradztwa rolniczego ulec zmianie powinny ich regulaminy organizacyjne. W wojewódzkich ośrodkach doradztwa rolniczego obowiązkowe powinno być utworzenie stanowiska specjalistów, których wyłącznym zadaniem będzie praca z osobami planującymi utworzenie gospodarstwa opiekuńczego, z prowadzącymi gospodarstwa opiekuńcze oraz osobami realizującymi inne formy rolnictwa społecznego. W ramach Centrum Doradztwa Rolniczego powinna zostać powołana komórka organizacyjna, która zajmie się

koordynacją zadań związanych z wdrażaniem systemu gospodarstw opiekuńczych oraz rozwojem idei rolnictwa społecznego.

Uzasadnienie:

Proponowany model gospodarstwa opiekuńczego jest innowacją społeczną. Został on opracowany na podstawie pogłębionych badań oraz wiedzy gromadzonej przez pracowników Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Krakowie. Istotną zaletą tego modelu jest zaproponowanie systemowych rozwiązań, które pozwalają na przezwycięzenie trudności związanych z tworzeniem na gospodarstwach opiekuńczych w całej Polsce. Tylko działanie na szeroką skalę pozwoli osiągnąć efekty, które przyczynią się do przezwycięzania negatywnych skutków pułapki demograficznej. Warto podkreślić, że proponowany model uwzględnia także doświadczenia krajów, w których idea zielonej opieki zakorzeniła się wcześniej. Wdrożenie proponowanych tu rozwiązań spowoduje, że Polska będzie dysponować szczególnie korzystnymi warunkami do rozwoju gospodarstw opiekuńczych w porównaniu z innymi państwami europejskimi. Żaden kraj nie stosuje mechanizmów porównywalnych z propozycjami konsorcjum GROWID, które opisują jak w kompleksowy sposób stymulować proces rozwoju i następnie zapewnić bezpieczne funkcjonowanie gospodarstw opiekuńczych.

Wdrożenie tak skomplikowanej innowacji społecznej wymaga zapewnienia odpowiedniego merytorycznego wsparcia tego procesu. Samo stworzenie prawnych możliwości łączenia działalności rolniczej i opiekuńczej nie będzie tu wystarczające. Osoby i podmioty decydujące się na założenie gospodarstwa opiekuńczego będą potrzebowały wsparcia w zakresie spełnienia wszystkich prawnych wymogów. O ich złożoności świadczy chociażby obszerność i kompleksowość niniejszego opracowania. Jeśli gospodarstwo opiekuńcze ma być rozwiązaniem rzeczywiście pomagającym w rozwiązywaniu problemów społecznych polskiej wsi i stymulującym rozwój obszarów wiejskich, to nie może ono być innowacją możliwą do zastosowania jedynie przez najlepiej wykształconych i najbardziej przedsiębiorczych właścicieli gospodarstw rolnych. Potrzebne będzie wsparcie dla wszystkich gospodarstw rolnych, które będą miały potencjał do świadczenia wysokiej jakości opieki dziennej.

Oprócz doradztwa, konieczny będzie także nadzór merytoryczny nad gospodarstwami rolnymi, które będą świadczyć usługi opiekuńcze. Gospodarstwo opiekuńcze nie może być „łatwiejszą formą” świadczenia takich usług w porównaniu do innych rozwiązań prawnych i organizacyjnych. Powinna to być forma opieki dziennej, której specjalistyczny charakter wynika z realizacji programów terapeutycznych opartych na infrastrukturze gospodarstwa rolnego. Konieczne jest weryfikowanie spełniania tego wymogu przez prowadzących gospodarstwa opiekuńcze, ponieważ nie można dopuścić by znajdowały się wśród nich osoby lub podmioty wypaczające ideę zielonej opieki. Nie

można dopuścić do znacznej nieszczelności proponowanego tu systemu. Byłaby to sytuacja, w której gospodarstwa opiekuńcze byłyby prowadzone przez wszystkich zainteresowanych, którzy złożą deklarację o prowadzeniu działalności rolniczej i gotowości do świadczenia agroturystyki. Wypaczenie idei zielonej opieki bardzo szybko doprowadziłoby do fiaska procesu wdrażania proponowanej innowacji.

Analizy konsorcjum GROWID wskazują, że oddolne tworzenie gospodarstw opiekuńczych mogłoby dokonać się jedynie w ograniczonym zakresie. Konieczna jest tu interwencja państwa, które poważnie powinno potraktować potrzebę zapewnienia wsparcia osobom w wieku senioralnym oraz innym mieszkańcom wsi potrzebującym pomocy w codziennym funkcjonowaniu. Interwencja ta może być w prosty sposób przeprowadzona przy udziale jednostek doradztwa rolniczego, które dysponują siecią specjalistów rozsianych po całym kraju. Posiadają one także zasoby wiedzy w zakresie rolnictwa społecznego gromadzone w ostatnich latach. Atutem jednostek doradztwa rolniczego są także kontakty z rolnikami oraz znajomość metodyki świadczenia wsparcia doradczego w zakresie rozwijania gospodarstw rolnych i ogólnie obszarów wiejskich. Wykorzystanie tego potencjału do wdrożenia i merytorycznego nadzoru nad gospodarstwami opiekuńczymi będzie łatwym do zastosowania i stosunkowo tanim rozwiązaniem.

Pracownicy jednostek doradztwa rolniczego muszą posiadać komfort pracy nad powierzonymi im zadaniami w zakresie rozwoju gospodarstw opiekuńczych. Nie mogą to być pracownicy „wielofunkcyjni”, których uwaga jest rozproszona pomiędzy różnymi obowiązkami zawodowymi. Powinni to być doradcy, którzy są w stanie odwiedzać potencjalne gospodarstwa opiekuńcze, wspomagać je w tworzeniu programów agroturystyki, a następnie nadzorować poprawność ich realizacji. Ewentualne nieprawidłowości powinni oni na bieżąco zgłaszać do Centrum Doradztwa Rolniczego, które w przypadku ich potwierdzenia będzie cofać certyfikat dla danego gospodarstwa rolnego. Bieżące monitorowanie systemu gospodarstw opiekuńczych wymaga czasu i zaangażowania. Jest ono ważne także ze względu na fakt, że świadczenie usług opiekuńczych wiąże się ze specyficznym rodzajem odpowiedzialności za drugiego człowieka. To wszystko powoduje, że pracownicy zajmujący się tymi zadaniami w Ośrodkach Doradztwa Rolniczego muszą mieć zapewnione odpowiednie warunki pracy. Można to osiągnąć poprzez wprowadzenie wymogu utworzenia dla nich stanowisk pracy bezpośrednio i wyłącznie związanych z wdrażaniem gospodarstw opiekuńczych. Nie powinni oni być delegowani przez przełożonych do wykonywania innych zadań, a samo utworzenie takich stanowisk pracy powinno być dla Ośrodków Doradztwa Rolniczego obligatoryjne. Wdrożenie proponowanej innowacji społecznej, jeśli ma zakończyć się sukcesem, nie może być zależne od decyzji dyrektorów ośrodków doradztwa rolniczego czy zmian politycznych w kraju powodujących wymianę kadr kierowniczych w jednostkach doradztwa rolniczego. Konieczne

jest zapewnienie stabilnych warunków implementacji gospodarstw opiekuńczych, a będzie to bardziej prawdopodobne, gdy ogólnie określi się zadania systemu doradztwa rolniczego w tym zakresie.

Stworzenie dedykowanych gospodarstwom opiekuńczym stanowisk pracy w ODR-ach będzie bardzo niewielkim wydatkiem z punktu widzenia budżetu państwa, który może zaowocować znacznymi rezultatami ekonomicznymi i społecznymi. Zmiany w ustawie o jednostkach doradztwa społecznego zagwarantują, że koszt ten będzie musiał zostać poniesiony.

Pracownicy ośrodków doradztwa rolniczego powinni posiadać wsparcie jednostki certyfikującej gospodarstwa opiekuńcze w skali ogólnopolskiej. Stworzenie centralnego systemu szkolenia dla prowadzących gospodarstwa opiekuńcze jest uzasadnione ekonomicznie. Mimo postulowanej masowości tej formy wsparcia należy stwierdzić, że docelowo w większości regionów Polski będzie funkcjonować kilkadziesiąt takich podmiotów. Nie będzie więc potrzeby by szkolenie i certyfikacja gospodarstw opiekuńczych była zregionalizowana i zdecentralizowana. Podmiotem, który jest powołany do przygotowania i wprowadzania jednolitych sposobów działania wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego jest Centrum Doradztwa Rolniczego. Może ono zatem przyjąć funkcję jednostki koordynującej działania doradztwa rolniczego związane z tworzeniem gospodarstw opiekuńczych. Jest to oczywiście uzasadnione także ze względu na zgromadzoną przez Centrum Doradztwa wiedzę w zakresie rozwijania gospodarstw opiekuńczych w Polsce.

Urzędy wojewódzkie są instytucjami predystynowanymi do nadzorowania sposobu realizacji wymogów stawianych gospodarstwom opiekuńczym w ustawie o pomocy społecznej. Wojewodowie powinni móc opierać swoje decyzje dotyczące gospodarstw opiekuńczych na rzetelnej wiedzy. Certyfikat wydawany przez Centrum Doradztwa Rolniczego będzie ją zapewniał. Po pierwsze, będzie on zaświadczał, że o rejestrację ubiega się realne gospodarstwo rolne, prowadzące działalność rolniczą i stanowiące odpowiednią bazę do świadczenia opieki dziennej i agrotterapii. Prowadzący gospodarstwa opiekuńcze będą mogli korzystać z opisanych powyżej preferencji dotyczących kwestii podatkowych oraz ubezpieczeń społecznych. Certyfikat wydawany przez CDR będzie utrudniał korzystanie z tych rozwiązań osobom i pomiotom, które nie będą do tego uprawnione. Po drugie, certyfikat wydawany przez CDR będzie gwarantował, że prowadzący gospodarstwa opiekuńcze będą odpowiednio przygotowani merytorycznie. To będzie miało zaś fundamentalne znaczenie z punktu widzenia konieczności zapewnienia bezpieczeństwa ich uczestników oraz budowy zaufania do tej formy wsparcia.

Podobnie, jak w przypadku ośrodków doradztwa rolniczego, także w przypadku Centrum Doradztwa Rolniczego należy zapewnić, że zadania związane z wydawaniem certyfikatów, bieżącym

nadzorowaniem ich stosowania oraz prowadzeniem programów szkoleniowych będą miały odpowiednie finansowanie. Rozwiązaniem, który to uprawdopodobni i zapewni jednocześnie odpowiedni poziom merytorycznej kontroli nad procesem implementacji proponowanej innowacji jest stworzenie w ramach Centrum Doradztwa Rolniczego komórki organizacyjnej, której wyłącznym zadaniem będzie realizacja tych czynności.

Podsumowując ten wątek należy stwierdzić, że kierownictwo jednostek doradztwa rolniczego oraz nadzorującego je resortu rolnictwa powinno być odpowiedzialne za właściwe realizowanie zadań związanych z wdrażaniem gospodarstw opiekuńczych. Należy stworzyć przepisy, które zapewnią stabilność procesu ich tworzenia. Będzie to proces rozłożony na lata, dlatego należy stworzyć regulacje działające w dłuższej perspektywie czasowej. Takie długofalowe myślenie przełoży się uruchomienie sprawnego systemu nadzoru i wsparcia merytorycznego dla gospodarstw, które uda się stworzyć.

Teza 29

Doradcy rolniczy zatrudnieni w wojewódzkich ośrodkach doradztwa rolniczego będą informować mieszkańców wsi na temat zasad prowadzenia gospodarstw opiekuńczych. Będą przeprowadzać inwentaryzację zasobów gospodarstw rolnych i kwalifikować je do programu szkoleniowego prowadzonego przez Centrum Doradztwa Rolniczego. Pracownicy ODR będą także udzielać bieżącego wsparcia merytorycznego w zakresie łączenia działalności rolniczej i opiekuńczej. Będą wspierać prowadzących gospodarstwa opiekuńcze w tworzeniu programu agroturystyki oraz w zakresie tworzenia biznesplanu.

Uzasadnienie:

Zabezpieczenie realizacji zadań związanych z tworzeniem, nadzorowaniem i wspomaganie funkcjonowania gospodarstw opiekuńczych wymaga wpisania tych zadań do ustawy o jednostkach doradztwa rolniczego i uwzględnienia ich w regulaminach organizacyjnych poszczególnych ODR. Sam zakres działań, które będą musiały być realizowane przez wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego nie różni się od typowej pracy doradczej świadczonej z myślą o rolnikach i mieszkańcach wsi. Doradcy rolniczy informują, doradzają indywidualnie i grupowo, szkolą oraz prowadzą inwentaryzację zasobów gospodarstw. Proponowany tutaj system tworzenia i wspierania gospodarstw opiekuńczych będzie bardzo łatwy do wdrożenia w oparciu o zasoby doradztwa rolniczego.

Teza 30

Komórka organizacyjna w ramach CDR powinna tworzyć i realizować programy szkoleniowe umożliwiające otrzymanie certyfikatu niezbędnego do zalegalizowania gospodarstwa opiekuńczego w

Urzędzie Wojewódzkim. Komórka ta powinna we współpracy z wojewódzkimi ośrodkami doradztwa rolniczego prowadzić okresową ewaluację gospodarstw opiekuńczych. Centrum Doradztwa Rolniczego powinno realizować także programy badawcze, działania promocyjne oraz prowadzić współpracę międzynarodową w zakresie upowszechniania i rozwijania idei rolnictwa społecznego. Proponowana komórka organizacyjna powinna działać w ramach Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Krakowie.

Uzasadnienie:

Centrum Doradztwa Rolniczego Oddział w Krakowie posiada doświadczenie w zakresie realizacji zadań związanych z implementacją innowacji oraz rozwijaniem rolnictwa społecznego w Polsce. W krakowskim oddziale CDR realizowane były także krajowe i międzynarodowe projekty dotyczące zielonej opieki. Proponowane rozwiązanie jest zatem uzasadnione ze względów merytorycznych.

Zadania proponowane do realizacji przez komórkę organizacyjną działającą w ramach CDR O/Kraków dobrze wpisują się w misję zadania Centrum Doradztwa Rolniczego określone w ustawie o jednostkach doradztwa rolniczego. Ich podjęcie nie będzie burzyło porządku instytucjonalnego w Polsce i jest uzasadnione także ze względów praktycznych. Propozycja, by dodatkowo wyszczególnić w tej ustawie zadania Centrum Doradztwa Rolniczego związane z tworzeniem i certyfikowaniem gospodarstw opiekuńczych jest motywowana koniecznością zagwarantowania stabilnych warunków przebiegów tego procesu.

Teza 31

Uzyskanie certyfikatu umożliwiającego legalizację gospodarstwa opiekuńczego będzie uzależnione od opracowania we współpracy z doradcą rolniczym programu agroturystyki. Program agroturystyki będzie zatwierdzany przez Centrum Doradztwa Rolniczego.

Uzasadnienie:

Wsparcie doradców rolniczych w tworzeniu programu agroturystyki ułatwi uzyskanie jego akceptacji przez Centrum Doradztwa Rolniczego. Z punktu widzenia CDR udział doradców rolniczych w tym procesie będzie uprawdopodobniał, że zawiera on prawdziwe i poprawne informacje. Zatwierdzenie programu agroturystyki przez Centrum Doradztwa Rolniczego będzie dla właściwego terytorialnie Urzędu Wojewódzkiego, że osoba lub podmiot ubiegająca się o legalizację gospodarstwa opiekuńczego spełnia warunki dotyczące tworzenia usługi opiekuńczej na bazie gospodarstwa rolnego określone w ustawie o pomocy społecznej.

Teza 32

Centrum Doradztwa Rolniczego będzie prowadziło programy szkoleniowe dla prowadzących gospodarstwa opiekuńcze. Ukończenie podstawowego programu szkoleniowego będzie niezbędnym warunkiem uzyskania certyfikatu przez dane gospodarstwo rolne planujące uruchomienie usług opiekuńczych. Prowadzący, którzy posiadają certyfikat będą musieli go odnawiać. W tym celu prowadzone przez nich gospodarstwo będzie podlegać ewaluacji dokonywanej przez doradców rolniczych pod nadzorem i według wytycznych określonych przez CDR. Dodatkowo prowadzący gospodarstwo opiekuńcze, którzy będą chcieli przedłużyć posiadanych certyfikat będą musieli wziąć udział w szkoleniu okresowym. Certyfikaty będą odnawiane co 2 lata.

Uzasadnienie:

Obowiązkowe programy szkoleniowe będą jednym z mechanizmów selekcji osób zainteresowanych prowadzeniem gospodarstw opiekuńczych. Wysiłek włożony w uzyskanie certyfikatu powinien działać zniechęcająco na osoby, które nie są dostatecznie zmotywowane do świadczenia usług opiekuńczych.

Z doświadczeń Centrum Doradztwa Rolniczego wynika, że wielu mieszkańców wsi zainteresowanych prowadzeniem gospodarstw opiekuńczych nie zna realiów działania placówek opiekuńczych. Może to prowadzić do przeceniania potencjału danego gospodarstwa rolnego do świadczenia usług opiekuńczych. Obowiązkowy program szkoleniowy powinien być okazją do przekazania rzetelnych informacjach na temat często trudnych realiów świadczenia opieki.

Obowiązkowy program szkoleniowy dla prowadzących gospodarstwa opiekuńcze będzie zwiększał prawdopodobieństwo, że zarządzane przez nich gospodarstwa będą działały zgodnie z prawem, w sposób bezpieczny i stabilny. Pozwolą one również na pewną standaryzację ich usług.

Konieczność odnawiania certyfikatu będzie mechanizmem kontroli sposobu działania gospodarstw i pozwoli na utrzymanie „czystości idei” zielonej opieki. To bardzo istotne. Polskie i zagraniczne doświadczenia pokazują, że w gospodarstwach społecznych istnieje tendencja do zastępowania działalności rolniczej rozbudowaną działalnością opiekuńczą. Tego zjawiska nie będzie dało się powstrzymać jedynie poprzez obowiązkowe odnawianie certyfikatu. Pozwoli ono jednak na kontrolowanie czy statusu gospodarstwa opiekuńczego nie nadużywają gospodarstwa, które zrezygnowały z działalności rolniczej, a więc przestały wpisywać się w ideę rolnictwa wielofunkcyjnego.

Teza 33

Centrum Doradztwa Rolniczego będzie organizować szkolenia dla osób pełniących funkcję opiekuna w gospodarstwach opiekuńczych. Szkolenia te nie będą wymagane by uzyskać certyfikat dla danego gospodarstwa, ale udział w nich będzie rekomendowany. Podnoszenie kwalifikacji personelu gospodarstw opiekuńczych będzie jednym z elementów ocenianych w czasie okresowej ewaluacji. CDR będzie jednostką walidującą posiadanie kwalifikacji rynkowej „opiekun w gospodarstwie opiekuńczym”, która podobnie jak kwalifikacja rynkowa „prowadzący gospodarstwo opiekuńcze” włączona zostanie do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji.

Uzasadnienie:

Osoby zatrudnione jako opiekunowie w dziennych domach pomocy nie muszą legitymować się posiadaniem konkretnego poziomu i typu wykształcenia. Nie jest wskazane by gospodarstwa opiekuńcze były objęte bardziej restrykcyjnymi regulacjami z uwagi na podobieństwo świadczonych usług. Jednocześnie należy stworzyć mechanizm, który będzie zachęcał personel gospodarstw opiekuńczych do podnoszenia kwalifikacji.

7. Agroterapia i planowanie działalności gospodarstwa opiekuńczego

Teza 34

Usługi świadczone w gospodarstwach opiekuńczych będą opierać się na zasadach etycznych stanowiących podstawę działania systemu pomocy społecznej. Ich działalność będzie odbywać się z poszanowaniem godności i wolności ich uczestników. Będą oni także w miarę możliwości włączani w podejmowanie decyzji na temat sposobu świadczenia usług opiekuńczych w danym gospodarstwie

Uzasadnienie:

Ustawa o pomocy społecznej (art. 68) określa wartości, którymi muszą kierować się prowadzący działalność gospodarczą w zakresie opieki całodobowej: „Sposób świadczenia usług powinien uwzględniać stan zdrowia, sprawność fizyczną i intelektualną oraz indywidualne potrzeby i możliwości osoby przebywającej w placówce, a także prawa człowieka, w tym w szczególności prawo do godności, wolności, intymności i poczucia bezpieczeństwa”. Analogiczne wytyczne będą odnosić się do gospodarstw opiekuńczych. Respektowanie tych zasad będzie miało kluczowe znaczenie dla rozwoju w Polsce systemu gospodarstw opiekuńczych. Potencjalni klienci będą musieli mieć zaufanie do tej formy wsparcia, co będzie można osiągnąć dzięki stosowaniu zasad odnoszących się do pomocy społecznej w ogóle.

Teza 35

Agroterapia to działania o charakterze terapeutycznym realizowane w gospodarstwie rolnym. Świadczenie agroterapii jest usługą wymaganą w gospodarstwach opiekuńczych.

Uzasadnienie:

Agroterapię należy rozumieć analogicznie do hortiterapii, dogoterapii czy hipoterapii, które mogą stanowić jej odmiany. Tego typu terapie opierają się na dowodach naukowych potwierdzających pozytywny wpływ na zdrowie wywoływany przez kontakt z szeroko rozumianą naturą. Doświadczenia polskie i zagraniczne wskazują, że tego typu terapie mogą być z powodzeniem świadczone w gospodarstwach rolnych. Ich zaletą jest dysponowanie zasobami, które mogą zostać wykorzystane do budowania programów terapeutycznych i nie wymagają dużych nakładów inwestycyjnych.

Wymienione powyżej rodzaje terapii nie są regulowane prawnie w Polsce. Bezpieczeństwo ich realizacji gwarantowane jest na gruncie prawa cywilnego. Innymi słowy, osoba, która podejmuje się świadczenia tego usług gwarantuje, że dysponuje odpowiednią wiedzą i może je prowadzić w bezpieczny sposób. W przypadku ewentualnych uchybień w realizacji umowy zawartej z klientem taki usługodawca ponosi odpowiedzialność za powstałe szkody.

Agroterapii nie należy mylić z działaniami leczniczymi przepisanyymi przez lekarza i realizowanymi pod nadzorem służb medycznych. Różne formy agroterapii nie są pomyślane jako działania lecznicze i nie mają zastępować terapii medycznych. Ich celem jest aktywizacja społeczna, poprawianie sprawności fizycznej, profilaktyka zdrowotna oraz zapewnianie kontaktów z innymi ludźmi. Prowadzący gospodarstwa opiekuńcze będą instruowani by zasady świadczenia agroterapii były określone w umowach zawieranych z klientami. Dodatkowo będą oni zachęceni do ubezpieczania się od odpowiedzialności cywilnej. Wymogi związane z wykupywaniem polis będą dodatkową motywacją do zapewnienia jak najwyższej jakości działań terapeutycznych.

Program agroterapii będzie musiał być obowiązkowo realizowany w gospodarstwach opiekuńczych. Fakt prowadzenia agroterapii będzie odróżniał tę formę wsparcia od placówek dziennych innego typu. Obowiązek realizacja programu agroterapii ma także gwarantować to, że usługa gospodarstwa opiekuńczego będzie rzeczywiście świadczona w połączeniu z działalnością rolniczą.

Teza 36

Gospodarstwo rolne stwarza możliwość do tworzenia bardzo urozmaiconych programów agroterapii. Mogą one być układane w oparciu o zasoby znajdujące się w otoczeniu gospodarstwa rolnego

Model gospodarstwa opiekuńczego nie określa zamkniętego katalogu typów działań zaliczanych do agrotterapii. Jako wskazówkę podaje się następujące przykłady działań, które mogą być realizowane w gospodarstwach opiekuńczych:

Typ działań	Przykłady działań
Działania oparte na przebywaniu i/lub pracy w ogrodzie, szklarni lub sadzie.	Uprawa roślin ozdobnych. Niewielkie prace w ogrodzie. Praca przy sortowaniu owoców.
Działania oparte na zaangażowaniu w prowadzenie upraw rolniczych.	Pomoc w prowadzeniu upraw polowych, np. udział w zasiewach i zbiorach.
Działania oparte na kontakcie ze zwierzętami.	Spędzanie czasu w budynkach gospodarskich, w których utrzymywane są zwierzęta. Wspólne spacerowanie ze zwierzętami. Głaskanie i przytulanie zwierząt.
Działania oparte na zaangażowaniu w opiekę nad zwierzętami.	Udział w karmieniu kur. Czyszczenie klatek dla niewielkich zwierząt.
Działania oparte o aktywność fizyczną	Nordic walking. Zbieranie runa leśnego.
Działania oparte o zasoby kulturowe wsi.	Rękodzieło. Udział w warsztatach kulinarnych. Wspólne muzykowanie.
Działania związane z przetwórstwem i sprzedażą żywności.	Pomoc w tworzeniu receptur przetworów. Zaangażowanie w nieobciążające czynności związane z przygotowaniem przetworów.
Działania oparte na kontakcie z drugim człowiekiem.	Wspólne spożywanie posiłków. Rytuały religijne.

Uzasadnienie:

Działania z zakresu agrotterapii nie będą działaniami o charakterze medycznym, dlatego nie ma potrzeby by ściśle określać sposób ich realizacji. Ich atutem ma być „naturalność” wynikająca z oferowania ich w prawdziwym gospodarstwie rolnym. Programy agrotterapeutyczne będą więc zróżnicowane, tak jak zróżnicowane są zasoby rolnicze w Polsce.

Formułowanie ścisłych wytycznych odnośnie programów agrotterapii utrudniłoby tworzenie gospodarstw opiekuńczych. Prowadzącym gospodarstwa opiekuńcze należy raczej dać wiedzę, kompetencję i doradztwo, które pozwolą na tworzenia autorskich programów agrotterapii. Należy

zwrócić także uwagę, że ofertę gospodarstw opiekuńczych w tym zakresie będzie weryfikować rynek. Jeśli ich działania będą nieskuteczne czy niskiej jakości, klienci będą mieli możliwość zerwania umowy lub renegocjowania ich warunków.

Teza 37

Uczestnicy gospodarstw opiekuńczych nie będą ich pracownikami. Będą oni korzystać z usług gospodarstw rolnych, której częścią będzie możliwość z włączenia się w prowadzoną w nim działalność rolniczą. Zadaniem prowadzących gospodarstwa opiekuńcze będzie tworzenie i realizowanie programów agroturystyki, a nie tworzenie miejsc pracy dla osób otrzymujących wsparcie.

Uzasadnienie:

Częstym nieporozumieniem dotyczącym gospodarstw opiekuńczych jest kwestia czerpania zysków z pracy jego uczestników. Należy stanowczo podkreślić, że prawem uczestników gospodarstwa opiekuńczego będzie możliwość włączenia się w prowadzoną w nim działalność rolniczą. Zakres tego włączenia będzie określać program agroturystyki oraz umowa na świadczenie usług opiekuńczych podpisana z prowadzącym gospodarstwo opiekuńcze. Nie będzie on miał prawa by egzekwować pracę od uczestników gospodarstwa opiekuńczego. Programy agroturystyki nie będą nastawione na czerpanie dodatkowych, poza opłatą za uczestnictwo w gospodarstwie opiekuńczym, korzyści ekonomicznych przez prowadzących.

Należy jednocześnie zwrócić uwagę, że w przypadku zaangażowania uczestników w pracę gospodarstwa rolnego bardzo często trudno będzie zagwarantować, że nie staje się ona źródłem żadnych dodatkowych korzyści dla prowadzącego gospodarstwa. Zaangażowanie uczestników w życie gospodarstwa będzie miało jednak charakter woluntarystyczny i nie będzie opierało się na obowiązku świadczenia pracy. Są to kwestie, które bardzo trudno przesądzić bez odnoszenia się do przykładów konkretnych gospodarstw i konkretnych programów agroturystyki. Powinny one być regulowane na poziomie umowy podpisywanej pomiędzy prowadzącym gospodarstwo opiekuńcze a jego klientem.

W niektórych przypadkach tworzenie miejsc pracy w gospodarstwach rolnych można uznać za działanie o charakterze terapeutycznym. Wykorzystują to między innymi organizacje pozarządowe realizujące działania z zakresu zielonej opieki. Ich działalność jest z pewnością pożyteczna, ale wykracza poza proponowane tu ramy gospodarstwa opiekuńczego. Osoby czy podmioty zainteresowane tworzeniem miejsc pracy dla osób z grup zagrożonych wykluczeniem powinny skorzystać z już dostępnych form wsparcia. Tego typu działania można z powodzeniem podejmować w ramach podmiotów ekonomii społecznej. Możliwe jest uzyskanie wsparcia na tworzenie takich miejsc pracy od organizacji wspierających rozwój podmiotów ekonomii społecznej oraz Państwowego

Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Z uwagi na fakt, że tego typu działania mogą być już realizowane w ramach istniejących podstaw prawnych, nie wydaje się zasadne by włączać je do definicji gospodarstwa opiekuńczego. Badania konsorcjum GROWID wskazują ponadto, że niewielu mieszkańców wsi byłoby zainteresowanych prowadzeniem tak skomplikowanej formy wsparcia.

Teza 38

Program agroturystyki wyznaczać będzie ogólny kierunek działalności gospodarstwa opiekuńczego. Na potrzeby codziennego funkcjonowania prowadzący gospodarstwa opiekuńcze powinni tworzyć tygodniowe plany działań. Nie będzie to sposób działania unormowany przez ustawę o pomocy społecznej, ale jego stosowanie będzie rekomendowane przez jednostki doradztwa rolniczego. Posiadanie tygodniowych planów działania będzie aspektem brany pod uwagę w czasie ewaluacji gospodarstw opiekuńczych na potrzeby przedłużenia ważności certyfikatu na ich prowadzenie. Rekomendowane będzie także by klienci zawierający umowy z gospodarstwami opiekuńczymi rozważali możliwości uwzględnienia tygodniowych planów działania w opisie zamawianej usługi. Tworzenie planów działania powinno odbywać się w sposób angażujący uczestników gospodarstwa opiekuńczego. Proponuje się, by tworzenie tygodniowych planów działania nie było ustawowym obowiązkiem prowadzących gospodarstwa opiekuńcze, ale by było rozwiązaniem rekomendowanym i ocenianym w czasie ewaluacji gospodarstwa prowadzonej przez CDR.

Uzasadnienie:

Usługa świadczona w gospodarstwie rolnym nie powinna opierać się wyłącznie na działaniach podejmowanych *ad hoc*. Zapewnienie odpowiedniej jakości opieki dziennej oraz nadanie realizowanym w jej ramach działaniom charakteru terapeutycznego wymaga, by były one podejmowane w sposób zorganizowany i zaplanowany. Używając kolokwialnego określenia można stwierdzić, że uczestnicy gospodarstw opiekuńczych nie powinni się w nich nudzić. Powinni mieć określony cel swojego pobytu oraz wiedzieć czego mogą się spodziewać w kolejnych dniach. Fakt, że gospodarstwa opiekuńcze będą działać na bazie gospodarstw rolnych powoduje, że niemożliwe jest zupełne wykluczenie przypadkowości, spontaniczności w podejmowanych aktywnościach. Życie gospodarstwa rolnego jest uzależnione przecież chociażby od przyrody. Należy dążyć jednak do tego, by działalność opiekuńcza realizowana była w sposób uporządkowany i planowy. Zaletą takiego działania będzie także łatwiejsze rozliczanie się przez prowadzących gospodarstwa opiekuńcze z realizacji podpisanych z klientami umów.

Doradztwo rolnicze powinno wyposażać prowadzących gospodarstwa opiekuńcze w kompetencje pozwalające tworzyć plany działania uwzględniające indywidualne potrzeby ich uczestników. Plany takie powinny być tworzone w rytmie cotygodniowym Gospodarstwa opiekuńcze, które będą

zaniedbywać obowiązek tworzenia planów działania będą mogły być przez Centrum Doradztwa Rolniczego pozbawione certyfikatu.

Teza 39

Prowadzący gospodarstwa opiekuńcze powinni prowadzić bieżącą analizę potrzeb jego uczestników. Program szkoleniowy dla prowadzących gospodarstwa opiekuńcze będzie wyposażał ich w kompetencje niezbędne do prowadzenia diagnozy potrzeb uczestników.

Uzasadnienie:

Tworzenie zindywidualizowanych planów działania będzie wymagało od prowadzących gospodarstwa opiekuńcze umiejętności w zakresie ich diagnozowania. Trudno oczekiwać, by stali się oni wysoko wykwalifikowanymi specjalistami w tym zakresie, ale zdecydowanie jest możliwe by elementy konsultacji społecznych i partycypacji społecznej były włączone do programów agrotterapii. Takie konsultacje będą mogły się odbywać na zasadzie spotkań „rady uczestników gospodarstwa”, wyznaczania spośród nich osób odpowiedzialnych za poszczególne obszary agrotterapii organizowania „burz mózgów” w czasie których będą zgłaszane pomysły na działania.

Wyniki przeprowadzonych przez konsorcjum GROWID badań wskazują, że w gospodarstwach opiekuńczych wytwarzają się specyficzne relacje społeczne. Cechują się one partnerstwem, a nie hierarchicznością. Wprowadzenie obowiązku indywidualizowania programów działania i włączania w proces ich tworzenia uczestników gospodarstwa opiekuńczego ułatwi propagowanie tego typu relacji we wszystkich gospodarstwach. Ułatwi także realizację zasad etycznych pomocy społecznej, o których była mowa w jednej z wcześniejszych tez.

8. Odbiorcy wsparcia

Teza 40

Uczestnikami gospodarstw opiekuńczych będą mogły być osoby wymagające wsparcia w realizacji podstawowych czynnościach życiowych, opiece higienicznej, zapewnienia kontaktów z otoczeniem, wsparcia w zakresie integracji i aktywizacji społecznej. Proponuje się, żeby w ustawie o pomocy społecznie wyspecyfikować usługi, które będą mogły być oferowane przez gospodarstwa opiekuńcze, ale jednocześnie nie powinno się tam wprost wskazywać kto może z nich korzystać.

Uzasadnienie:

Model gospodarstwa opiekuńczego został przygotowany z myślą o osobach w wieku senioralnym, ponieważ potrzeba udzielania im wsparcia wprost wpisuje się w działania konieczne by przeciwdziałać negatywnym następstwom pułapki demograficznej. Badania przeprowadzone przez

konsorcjum GROWID wskazują, że w gospodarstwach rolnych można tworzyć usługi opiekuńcze nie tylko dla seniorów, ale także dla osób wymagających wsparcia z innych powodów, np. w związku z niepełnosprawnością, chorobą, czy trudną sytuacją życiową.

Grupy uczestników gospodarstw opiekuńczych nie muszą w każdym przypadku być homogeniczne pod względem wieku czy położenia życiowego. W wielu przypadkach możliwe będzie tworzenie zróżnicowanych grup, których członkowie będą stanowić dla siebie wzajemne wsparcie. Ograniczanie grupy uczestników takich gospodarstw jedynie do seniorów nie można uzasadnić względami terapeutycznymi. O możliwości uczestnictwa konkretnej osoby w konkretnym gospodarstwie powinny decydować jej potrzeby oraz możliwości ich zaspokojenia w ramach danego programu agrotterapii.

Ograniczanie grupy uczestników gospodarstw opiekuńczych jest nieuzasadnione także z punktu widzenia rozwoju usług społecznych na obszarach wiejskich. Rolnikom łatwiej będzie podejmować działalność opiekuńczą, gdy będą mieli możliwość tworzenia programów agrotterapii kierowanych do różnych grup. Takiego szerokie podejście zwiększy liczbę gospodarstw rolnych, które będą mogły rozpocząć świadczenie usług opiekuńczych. Zdecydowanie ułatwi to tworzenie szerokiej sieci gospodarstw opiekuńczych w Polsce, co wprost przełoży się na skuteczność działań związanych z przewyżaniem negatywnych konsekwencji pułapki demograficznej.

Teza 41

Gospodarstwo opiekuńcze będzie świadczyć specjalistyczne usługi opiekuńcze, bo za takie usługi należy uznać opiekę dzienną zawierającą elementy agrotterapii prowadzonej przez certyfikowanych specjalistów. Gospodarstwa opiekuńcze nie zastąpią jednak placówek całodobowych, placówek medycznych, specjalistycznych ośrodków rehabilitacyjnych.

Uzasadnienie:

Powszechną obawą wśród rolników zainteresowanych prowadzeniem gospodarstw opiekuńczych jest to, że nie będą oni mogli podawać leków ich uczestnikom i wykonywać zabiegów medycznych. Nie jest to jednak realna bariera w rozwoju gospodarstw opiekuńczych w Polsce. Placówki tego typu mają rozbudować istniejący system pomocy społecznej, odciążać innego typu placówki specjalistyczne i placówki medyczne. Skala zjawiska starzenia się społeczeństwa jest tak wielka, że nierealnym było oczekiwanie, że każda placówka wspierająca seniorów czy osoby niepełnosprawne będzie zatrudniała lekarza, pielęgniarzy czy rehabilitantów. Z pewnością byłoby to nierealne w środowisku wiejskim, gdzie brakuje tego typu specjalistów, a grupa potencjalnych odbiorców ich usług jest niewielka. Gospodarstwa opiekuńcze będą kierować swoje usługi do osób, dla których agrotterapia może być

pożytecznym wsparciem, ale nie zastąpi innych potrzebnych usług, w tym medycznych czy rehabilitacyjnych. Doświadczenia zagraniczne oraz krajowe pokazują jednak, że pobyty w gospodarstwach rolnych są skutecznymi działaniami z zakresu profilaktyki zdrowotnej, odciążają służby publiczne i pozwala na udzielanie skutecznego wsparcia. Działanie możliwe do zrealizowania w gospodarstwach rolnych, czyli aktywizacja seniorów i podtrzymywanie ich w dobrym zdrowiu będą ogromnym wkładem w przeciwdziałanie negatywnym skutkom starzenia się społeczeństwa.

Gospodarstwa opiekuńcze będą mogły współpracować ze służbami medycznymi i innymi specjalistami. W warunkach wiejskich współpraca taka może mieć bardzo praktyczny wymiar. Badania prowadzone przez konsorcjum GROWID sugerują, że zgrupowanie seniorów w jednym miejscu jest korzystne z punktu widzenia służb medycznych. Przykładowo, w jednym z domów Senior+ nawiązano współpracę z lokalnym ośrodkiem zdrowia. Pielęgniarki, które dawniej odwiedzały każdego z seniorów w domach ograniczały swoją aktywność do składania wizyt w placówce dziennego wsparcia. Pozwoliło to na znaczące oszczędności i ułatwiło prowadzenie przepisanych przez lekarza terapii. Utworzenie na obszarach wiejskich gospodarstw opiekuńczych pozwoli na rozpowszechnianie tego typu dobrych praktyk. Ich propagowanie będzie możliwe dzięki programom szkoleniowym prowadzonym przez jednostki doradztwa rolniczego.

9. Wymogi infrastrukturalne

Teza 42

W ustawie o pomocy społecznej powinny zostać określone minimalne wymogi dotyczące infrastruktury w gospodarstwach opiekuńczych. Jest ona rozumiana tu jako zabudowania gospodarcze, uprawy rolnicze oraz pomieszczenia mieszkalne wchodzące w skład gospodarstwa rolnego, które będą wykorzystywane do działalności opiekuńczej.

Uzasadnienie:

Funkcjonujące dotychczas Dzielne Domy Pomocy działają w oparciu o przepisy ustawy o pomocy społecznej oraz uregulowania prawa miejscowego. Przepisy te nie określają minimalnych wymogów dotyczących infrastruktury. W przypadku gospodarstw opiekuńczych proponuje się jednak by takie wymogi określić w ustawie o pomocy społecznej. Powinny to być bardzo ogólnie wytyczne, które jednak będą drogowskazem dla osób planujących rozpocząć działalność opiekuńczą w gospodarstwach rolnych. Przepisy te powinny z jednej strony zapewniać porównywalny standard usług w poszczególnych gospodarstwach rolnych, a z drugiej działać jako drogowskaz i filtr uniemożliwiający rozpoczęcie działalności opiekuńczej w gospodarstwach, które nie dysponują odpowiednią infrastrukturą.

Teza 43

Gospodarstwo opiekuńcze powinno posiadać:

1. Pomieszczenie do wspólnego spędzania czasu – ze stołem mieszczącym wszystkich uczestników,
2. Drugie oddzielne pomieszczenie wyposażone w łóżko,
3. Pomieszczenia do czynności higienicznych wyposażone w kabinę natryskową, umywalkę, miskę ustępową oraz pralkę. Miska ustępowa i kabina natryskowa nie muszą znajdować się w tym samym pomieszczeniu. Pomieszczenie, w którym znajduje się miska ustępowa musi być wyposażone w umywalkę.
4. Pomieszczenia kuchenne z wyposażeniem niezbędnym do serwowania napojów i posiłków, w takim zakresie, w jakim będzie przewidywał to program agroturystyki danej placówki.
5. Zaplecze niezbędne do prowadzenia poszczególnych form agroturystyki.

Pracownicy wojewódzkich Ośrodków Doradztwa Rolniczego będą na etapie tworzenia programów agroturystyki weryfikować gospodarstwa pod kątem posiadania infrastruktury niezbędnej do ich realizowania.

Uzasadnienie:

Gospodarstwo opiekuńcze powinno dysponować zapleczem, które pozwala realizować mu usługi wymagane określone w ustawie o pomocy społecznej. Bardzo ważnym aspektem działania tego typu placówek jest wspólne spędzanie czasu przez ich uczestników, w tym wspólne spożywanie posiłków. Ta, wydawać by się mogło zwyczajna czynność, jest elementem usługi opiekuńczej o ogromnym terapeutycznym oddziaływaniu. Gospodarstwa opiekuńcze będą musiały dysponować stołem pozwalającym na jednoczesne spożywanie posiłków wszystkim uczestnikom. Ten element wyposażenia będzie także ograniczał liczbę osób, które mogą być odbiorcami usługi opiekuńczej danym gospodarstwie.

W gospodarstwach opiekuńczych niezbędne będzie także wydzielenie drugiego pomieszczenia, które będzie pełnić funkcję przestrzeni do odpoczynku. Pomieszczenie te powinno pozwalać na odpoczynek od obciążeń fizycznych, stąd obowiązek wyposażenia go w łóżko. Osobny pokój będzie pozwalał także na odpoczynek od kontaktów z innymi ludźmi.

Gospodarstwa opiekuńcze mają udzielać wsparcia w czynnościach higienicznych, stąd oczywistym wymogiem jest obowiązek wyposażenia ich w łazienkę i ustęp dostępne dla ich uczestników.

Każde gospodarstwo opiekuńcze będzie musiało posiadać odpowiednio wyposażoną kuchnię. Wyposażenie to będzie różnić w zależności od przyjętych rozwiązań w zakresie żywienia. Inne wyposażenie pomieszczeń kuchennych będzie wymagane w gospodarstwach opiekuńczych, w których ciepłe posiłki będą przygotowywane i serwowane na miejscu, a inne w gospodarstwach, w których żywienie zapewniać będzie firma cateringowa. W każdym gospodarstwie opiekuńczym niezbędne będzie zaplecze do serwowania napojów. Więcej informacji na temat wyposażenia kuchennych znajduje się w dalszej części tego opracowania.

Gospodarstwa opiekuńcze muszą wykorzystywać uprawy rolnicze i zwierzęta gospodarskie do realizacji programu agrotterapii. Programy te będą bardzo zróżnicowane, w zależności od zasobów poszczególnych gospodarstw rolnych oraz predyspozycji, preferencji i kreatywności osób je prowadzących. Niemożliwe jest więc odgórne określenie, jakiego rodzaju infrastrukturą do agrotterapii powinny dysponować gospodarstwa opiekuńcze. W zamian proponuje się by programy agrotterapii były tworzone we współpracy ze specjalistami z jednostek doradztwa rolniczego. Ich specjalistyczna wiedza pozwoli na racjonalne wykorzystanie zasobów gospodarstwa oraz stworzenie atrakcyjnego dla uczestników programu działania.

Brakuje regulacji prawnych dotyczących tego, jak wyposażony powinien być ogród, w którym świadczona jest agrotterapia. Podobnie, nie ma jednoznacznych wytycznych odnośnie tego, jak powinien być wyposażony kurnik, w którym znajdują się ptaki, które są karmione przez seniorów w ramach zooterapii. Nie należy tych kwestii regulować z pomocy ustawy o pomocy społecznej. Powinny one być regulowane przez już istniejące ogólne przepisy prawa budowlanego. Właściciele gospodarstw opiekuńczych powinni dokładać starań by agrotterapia była realizowana w sposób bezpieczny i powinni za to ponosić osobistą odpowiedzialność i to powinno stanowić gwarancję jakości świadczonych przez nich usług.

Teza 44

Pomieszczenia w budynkach mieszkalnych w gospodarstwach rolnych, które będą wykorzystywane do działalności opiekuńczej nie będą podlegać przepisom nakładającym na nie obowiązek spełniania wymagań technicznych odbiegających od tych przewidzianych dla budynków w zabudowie zagrodowej. Nie będzie zatem konieczne występowanie do Powiatowego Inspektoratu Nadzoru Budowlanego z wnioskiem o wydanie decyzji zezwalającym na użytkowanie budynków mieszkalnych w gospodarstwie rolnym na potrzeby działalności opiekuńczej. Wymogi dotyczące zabudowań zagrodowych opisane są w Rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. z późniejszymi zmianami w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie.

Uzasadnienie:

Gospodarstwa opiekuńcze nie powinny być objęte przepisami bardziej restrykcyjnymi niż inne placówki oferujące usługi w zakresie opieki dziennej. Spełnienie wymogów technicznych przewidzianych dla zabudowy zagrodowej, które są opisane w Rozporządzeniu Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie zapewni wystarczający poziom infrastruktury, by możliwe było bezpieczne świadczenie w gospodarstwach rolnych przewidzianych dla nich usług wymaganych i fakultatywnych.

Postawienie wysokich wstępnych wymagań odnośnie infrastruktury spowodowałoby także, że gospodarstwa opiekuńcze nie mogłyby ulec upowszechnieniu w Polsce. Konieczne do przeprowadzenia inwestycji mogłyby być wówczas bardziej kosztochłonne niż oczekiwane w krótkim i średnim okresie zyski z prowadzenia tego typu działalności.

Teza 45

Zgodnie z art. 61 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, budynki mieszkalne w zabudowie zagrodowej nie muszą spełniać wymogu przystosowania wejść dla osób niepełnosprawnych. Podobnie jest z innymi szczegółowymi przepisami dotyczącymi dostosowania zabudowy do potrzeb osób niepełnosprawnych. Wyposażenie gospodarstwa opiekuńcze w infrastrukturę dla osób z niepełnosprawnościami będzie zależało od tego, do jakiej grupy uczestników będzie ono kierowało swoje usługi. Posiadanie konkretnych udogodnień dla osób niepełnosprawnych powinno być kwestią uregulowaną z poziomu umowy podpisywanej pomiędzy gospodarstwem opiekuńczym a jego klientem.

Uzasadnienie:

Należy przewidywać, że gospodarstwa opiekuńcze będą różnić się pod względem potrzeb ich uczestników. Nie w każdym przypadku będą to osoby, które będą miały trudności w poruszaniu się. Nieuzasadnione zatem jest by gospodarstwa opiekuńcze musiały z definicji być dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Dodatkowo należy stwierdzić, że stawianie rozbudowanych wymagań wstępnych mogłoby istotną barierą dla rozwoju gospodarstw opiekuńczych w Polsce.

Teza 46

Zabudowania, w których prowadzona będzie działalność gospodarstwa opiekuńczego, nie będą musiały spełniać żadnych dodatkowych wymagań w zakresie zabezpieczenia przeciwpożarowego,

ponad te przypisane do budynków oraz części budynków zaliczonych do kategorii zagrożenia ludzi ZL IV definiowanych zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie.

Uzasadnienie:

Budynki mieszkalne w zabudowie zagrodowej, a także budynki gospodarcze w gospodarstwach rolnych przystosowane do celów agroturystycznych – zawierające najwyżej 6 pokoi, wykorzystywanych do prowadzenia usług agroturystycznych, zaliczane są do kategorii zagrożenia ludzi ZL IV, czyli do budynków mieszkalnych jednorodzinnych, co do których stosowane są najmniejsze wymagania pod tym względem. Zgodnie z ustawą Prawo budowlane zmiana kategorii zagrożenia ludzi w gospodarstwie opiekuńczym oznaczałaby zmianę sposobu użytkowania obiektu budowlanego lub jego części związaną z podjęciem bądź zaniechaniem w obiekcie budowlanym lub jego części działalności zmieniającej warunki: bezpieczeństwa pożarowego, powodziowego, pracy, zdrowotne, higieniczno-sanitarne, ochrony środowiska bądź wielkość lub układ obciążeń. Prowadzenie gospodarstwa opiekuńczego, podobnie jak działalności agroturystyczna nie będzie powodować istotnej zmiany w zakresie wymienionych powyżej warunków w gospodarstwie rolnym. Obowiązek dokonania takiej zmiany prowadziłby również do nałożenia na rolników chcących założyć gospodarstwo opiekuńcze dodatkowych, wyśrubowanych wymagań, które niekorzystnie wpłynęłyby na upowszechnianie tego rozwiązania na obszarach wiejskich. Wskazane jest zatem, by w gospodarstwie opiekuńczym przyjąć te same wymagania przeciwpożarowe jak w przypadku gospodarstw agroturystycznych.

10. Wymogi dotyczące personelu gospodarstw opiekuńczych

Teza 47

Prowadzący gospodarstwo opiekuńcze to osoba fizyczna, która otrzymała wpis do rejestru gospodarstw opiekuńczych prowadzony przez odpowiedni Urząd Wojewódzki. Prowadzący gospodarstwo opiekuńcze odpowiedzialny jest za opracowanie programu agroturystyki i nadzór nad jego realizacją. Opiekun w gospodarstwie opiekuńczym to osoba spędzająca czas z uczestnikami gospodarstwa opiekuńczego i bezpośrednio podejmująca działania związane z programem agroturystyki. Możliwe jest łączenie funkcji opiekuna i prowadzącego gospodarstwo.

Uzasadnienie:

Ze względu na czytelność prezentowanego w tym modelu uzasadnione było wyróżnienie funkcji prowadzącego gospodarstwo opiekuńcze i opiekuna w gospodarstwie opiekuńczym. Rozróżnienie takie ma jednak także uzasadnienie merytoryczne. Pełnienie funkcji prowadzącego gospodarstwo

opiekuńcze będzie wymagało nieco innych kompetencji niż bezpośrednia praca z uczestnikami. W szczególności funkcja prowadzącego będzie wymagała znajomości przepisów prawa obowiązujących gospodarstwa opiekuńcze, zdolności organizacyjnych, wiedzy z zakresu rachunkowości. Osoba pełniąca funkcję opiekuna potrzebuje raczej umiejętności miękkich oraz kompetencji w zakresie udzielania wsparcia w czynnościach higienicznych i innych czynnościach dnia codziennego. Z tego względu konieczne będzie prowadzenie odrębnych problemów szkoleniowych dotyczących tych różnych zestawów kompetencji. Nie będzie żadnych przeciwwskazań, by prowadzący gospodarstwa opiekuńcze pełnili jednocześnie funkcję opiekuna. Wewnętrzna organizacja pracy w poszczególnych gospodarstwach powinna być ustalana w każdym jednostkowym przypadku. Pomocne w organizowaniu pracy będzie z pewnością postulowane wsparcie doradców rolniczych.

Teza 48

Proponuje się by nie określać wymaganego poziomu i rodzaju wykształcenia, które powinni posiadać osoby pełniące funkcję prowadzącego gospodarstwo opiekuńcze bądź opiekuna w gospodarstwie opiekuńczym. W przypadku prowadzących gospodarstwo opiekuńcze obowiązkowe powinno być jedynie ukończenie programu szkoleniowego pozwalającego na uzyskanie bądź odnowienie certyfikatu wydawanego przez Centrum Doradztwa Rolniczego. Ewentualne dodatkowe wymagania dotyczące kwalifikacji będą wynikać z odrębnych przepisów, np. świadczenie transportu może wiązać się z koniecznością posiadania prawa jazdy odpowiedniej kategorii.

Uzasadnienie:

Przepisy prawa nie określają wymogów dotyczących wykształcenia personelu w dziennych domach pomocy. W każdym przypadku wymagane kompetencje uzależnione są od charakteru czynności wykonywanych w takiej placówce przez daną osobę. Analogiczne rozwiązania mogą być zastosowane w odniesieniu do gospodarstw opiekuńczych.

Istnieje obawa, że postawienie bardzo wysokich warunków dotyczących wykształcenia i certyfikowanych kompetencji dla personelu gospodarstw opiekuńczych spowodowałoby to, że ta usługa nie mogłaby upowszechnić się w Polsce. W sytuacji niedoboru personelu medycznego w Polsce nieuzasadnione byłoby zatrudnianie w gospodarstwach opiekuńczych personelu posiadającego specjalistyczne wykształcenie.

Teza 49

Model gospodarstwa opiekuńczego nie precyzuje liczby osób świadczących opiekę na spędzających w nim uczestników. Biorąc pod uwagę proponowany zakres wsparcia (maksymalnie 8 uczestników jednocześnie) można stwierdzić, że do zapewnienia bezpieczeństwa przebywających w

gospodarstwie osób wystarczy jeden opiekun pracujący w danym czasie. Proponowane rozwiązania nie uniemożliwiają jednoczesnego angażowania w pracę większej liczny osób, jeśli będzie tego wymagać realizacja programu agroterapii i/lub bezpieczeństwo uczestników gospodarstwa opiekuńczego.

Uzasadnienie:

Liczba zatrudnionych osób powinna pozwalać na bezpieczną realizację opieki dziennej. Zapewnienie tego bezpieczeństwa będzie odpowiedzialnością prowadzących gospodarstwo opiekuńcze. Stawianie wysokich wymagań odnośnie liczby zaangażowanych jednocześnie opiekunów będzie barierą w rozwoju gospodarstw opiekuńczych w Polsce.

Warto w tym miejscu przywołać projekt „Zielona opieka w województwie kujawsko-pomorskim” realizowany przez KPODR. W funkcjonujących w jego ramach pilotażowych gospodarstwach opiekuńczych uczestnicy znajdowali się pod opieką jednego opiekuna. Nie generowało to żadnych problemów ani niebezpiecznych sytuacji.

Teza 50

Każde gospodarstwo opiekuńcze powinno dysponować co najmniej dwiema osobami zdolnymi do pełnienia funkcji opiekuna. Wymóg ten powinien zostać zdefiniowany w ustawie o pomocy społecznej. Opiekunami będą mogli być domownicy gospodarstwa rolnego pracujący na jego rzecz bądź osoby z zewnątrz, z którymi nawiązano stosunek pracy.

Uzasadnienie:

Bieżąca realizacja zadań związanych z opieką dzienną w danym okresie czasu będzie mogła być powierzona jednemu opiekunowi. Gospodarstwo opiekuńcze musi jednak dysponować dwoma osobami zdolnymi do pełnienia tej funkcji. Dodatkowy opiekun będzie mógł stanowić wsparcie w sytuacjach kryzysowych. Nie można np. wykluczyć, że dojdzie do nagłego wypadku, który będzie wymagał by jeden z opiekunów udzielił pomocy poszkodowanemu uczestnikowi. W tej sytuacji obowiązki w gospodarstwie będzie musiała przejąć drugi opiekun.

Podwójna opieka może pozwolić na realizację trudniejszych działań z zakresu agroterapii, np. nadzorowanie kontaktu uczestników z żywym inwentarzem może wymagać większej liczby opiekunów. Zapewnienie co najmniej dwóch opiekunów pozwoli ponadto na lepsze indywidualizowanie planu działania gospodarstwa. Przykładowo, jeden z opiekunów będzie mógł specjalizować się w hortiterapii, podczas gdy drugi będzie z inną grupą uczestników skupiał się na wykonywanie rękodzieła.

Obowiązek wyznaczenia dwóch opiekunów w gospodarstwie opiekuńczym będzie także rozwiązaniem zapewniającym ciągłość świadczenia usług. Wyeleminuje to problem organizowania zastępstwa w sytuacji, gdy jeden z opiekunów rozchoruje się lub będzie musiał opuścić gospodarstwo rolne w związku z załatwianiem spraw życia codziennego.

Może wydawać się, że wadą proponowanego tu rozwiązania jest wyeliminowanie gospodarstw jednoosobowych. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że sama definicja gospodarstwa opiekuńczego zakładającego, że opieka musi być świadczona w połączeniu z działalnością rolniczą powoduje, że gospodarstwa zamieszkiwane i prowadzone przez jedną osobę mogą mieć trudności z uzyskaniem certyfikatu. Z drugiej strony, tego typu gospodarstwa rolne mogą sięgnąć po zewnętrznych pracowników.

Teza 51

Zatrudnianie pracowników w gospodarstwach opiekuńczych będzie odbywać się na podstawie ogólnych przepisów odnoszących się do gospodarstw rolnych.

Uzasadnienie:

Działalność opiekuńcza będzie dodatkową usługą świadczoną w gospodarstwie rolnym. Rolnicy mają możliwość zatrudniania pracowników na podstawie umowy o pracę i forma ta powinna zostać zachowana w gospodarstwach rolnych. Należy jednocześnie zwrócić uwagę, że możliwe jest również zatrudnianie osób w gospodarstwie rolnym na podstawie umów cywilno-prawnych. W przypadku gospodarstw opiekuńczych ta forma zatrudnienia będzie mogła być wykorzystywana w sytuacjach kryzysowych, np. choroby jednego z opiekunów, które będą wymagały szybkich działań w celu zapewnienia ciągłości świadczonych usług.

Teza 52

W przypadku konieczności udzielania uczestnikom gospodarstwa opiekuńczego specjalistycznego wsparcia wykraczającego poza kompetencje personelu gospodarstwa opiekuńczego należy nawiązywać współpracę z wyspecjalizowanymi podmiotami zewnętrznymi lub osobami trzecimi. Przykładowo, wsparcia w zakresie opieki pielęgniarstwa może udzielać lokalny ośrodek zdrowia. Specjaliści tacy, jak fizjoterapeuci mogą być kontraktowani przez prowadzących gospodarstwa opiekuńcze jako podwykonawcy. Wówczas to na tych podwykonawcach będzie spoczywał obowiązek spełniania wymogów przewidzianych dla świadczonych przez nich usług.

Uzasadnienie:

Gospodarstwa opiekuńcze będą miały możliwość kontraktowania usług specjalistów bądź nawiązywania z nimi współpracy nieformalnej. Dysponowanie kadrą o określonych kompetencjach nie będzie w tej sytuacji wymogiem, którego spełnienie będzie decydować o uzyskaniu certyfikatu i legalizacji gospodarstwa opiekuńczego.

11. Wyżywienie uczestników gospodarstwa

Teza 53

Świadczenie wyżywienia w gospodarstwie opiekuńczym jest usługą podstawową w ramach opieki nad osobami w wieku senioralnym. Oferowane posiłki powinny być przygotowywane z dbałością o ich wartość odżywczą. Liczba oraz rodzaj oferowanych posiłków uzależniony będzie od umowy zawartej pomiędzy prowadzącym gospodarstwo opiekuńcze a danym klientem. Prowadzący gospodarstwa opiekuńcze będą mogli oferować posiłki przygotowywane na miejscu lub realizowane za pośrednictwem usługi cateringowej.

Teza 54

Działalność polegająca na świadczeniu wyżywienia osobom przebywającym w ramach opieki dziennej na terenie gospodarstwa będzie podlegać zatwierdzeniu przez właściwy terenowo organ Państwowej Inspekcji Sanitarnej. Wzór wniosku o rejestrację, który należy złożyć do terenowo właściwej powiatowej stacji sanitarno-epidemiologicznej, określa załącznik nr 2 rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 29 maja 2007 r. w sprawie wzorów dokumentów dotyczących rejestracji i zatwierdzania zakładów produkujących lub wprowadzających do obrotu żywność podlegających urzędowej kontroli Państwowej Inspekcji Sanitarnej (Dz. U. Nr 106, poz. 730). Dla gospodarstw opiekuńczych rekomendowane będzie wdrożenie i stosowanie procedury opartej na zasadach systemu HACCP.

Uzasadnienie:

Uczestnicy gospodarstwa opiekuńczego będą spędzać w nim kilka godzin dziennie, co wymusza konieczność zapewnienia im napojów i posiłków. Należy pamiętać o tym, że wspólne jedzenie pełni funkcje integracyjną i jest ważnym sposobem spędzania czasu w placówkach oferujących opiekę dzienną. Przygotowywanie posiłków może być również elementem warsztatów uwzględnionych w programie agroturystyki danego gospodarstwa. Zapewnienie zbilansowanych posiłków będzie również ważną częścią terapeutycznego oddziaływania gospodarstw opiekuńczych na rzecz ich uczestników.

W przypadku domowej produkcji żywności, w tym przygotowywania posiłków dla osób korzystających z usług placówek oferujących opiekę dzienną, zastosowanie mają przepisy rozdziału III załącznika II do rozporządzenia (WE) nr 852/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie higieny środków spożywczych (Dz. Urz. UE L 139 z 30.04.2004, str.1; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 13, t. 34, str. 319), który określa wymagania dla tzw. „pomieszczeń używanych głównie, jako prywatne domy mieszkalne, ale gdzie regularnie przygotowuje się żywność w celu wprowadzania do obrotu”. Spełnienie tych podstawowych wymagań jest niezbędne dla zachowania higienicznych warunków przetwarzania żywności w warunkach domowych.

Rozdział III załącznika II do ww. rozporządzenia nr 852/2004 określa wymagania dla pomieszczeń mieszkalnych, w których prowadzona jest produkcja / przetwarzanie żywności:

1. Pomieszczenia powinny być tak usytuowane, zaprojektowane i skonstruowane oraz utrzymywane w czystości, dobrym stanie i kondycji technicznej, aby uniknąć ryzyka zanieczyszczenia, w szczególności przez zwierzęta i szkodniki;
2. Muszą być dostępne odpowiednie urządzenia, aby utrzymać właściwą higienę personelu (włącznie ze sprzętem do higienicznego mycia i suszenia rąk, higienicznymi urządzeniami sanitarnymi i przebieralniami);
3. Powierzchnie do kontaktu z żywnością muszą być w dobrym stanie, łatwe do czyszczenia i w miarę potrzeby, dezynfekcji. Wymaga to stosowania gładkich, zmywalnych, odpornych na korozję i nietoksycznych materiałów, chyba że przedsiębiorstwa sektora spożywczego mogą zapewnić właściwe organy, że inne użyte materiały są odpowiednie;
4. Należy zapewnić warunki do czyszczenia i w miarę potrzeby, dezynfekcji narzędzi do pracy i sprzętu;
5. Należy ustanowić odpowiednie przepisy/zasady, dla środków spożywczych, które będą czyszczone, aby dokonywać tego w sposób higieniczny;
6. Należy zapewnić odpowiednią ilość gorącej i/lub zimnej wody pitnej;
7. należy zapewnić odpowiednie warunki i/lub udogodnienia dla higienicznego składowania i usuwania niebezpiecznych i/lub niejadalnych substancji i odpadów (zarówno płynnych, jak i stałych);
8. Należy zapewnić odpowiednie udogodnienia i/lub warunki dla utrzymywania i monitorowania właściwych warunków termicznych żywności;
9. Środki spożywcze muszą być tak umieszczone, aby unikać, na tyle, na ile jest to rozsądnie praktykowane, ryzyka zanieczyszczenia.

Dla gospodarstw opiekuńczych rekomendowane będzie wdrożenie i stosowanie procedury opartej na zasadach systemu HACCP w celu identyfikacji, analizy i kontroli zagrożeń, o której mowa w art. 5 rozporządzenia (WE) nr 852/2004. Obejmuje ona przeprowadzenie analizy zagrożeń procesu produkcji żywności i wskazanie na tej podstawie, które jego punkty są krytyczne, tzn. mogą w nich wystąpić zagrożenia (biologiczne, chemiczne, fizyczne) mające wpływ na jakość zdrowotną końcowego produktu). Proponowana do zastosowania w gospodarstwach opiekuńczych procedura jest opracowywana na potrzeby kontroli wewnętrznej i ma zapewnić bezpieczeństwo żywności poprzez przestrzeganie zasad higieny. Zasady określone w ww. procedurze powinny być przestrzegane przez wszystkie osoby mające kontakt z żywnością, a na żądanie organów urzędowej kontroli żywności muszą być przedstawiane dowody potwierdzające wdrożenie i stosowanie tej procedury w zakładzie.

W przypadku produkcji żywności na małą skalę, jak na przykład w odniesieniu do domowej produkcji żywności, prowadzący gospodarstwo opiekuńcze, powinien zastosować tzw. elastyczne podejście do wymagań higienicznych, zgodne ze stanowiskiem zawartym w dokumencie pt. „Zbiór wytycznych w zakresie wdrażania procedur opartych na zasadach HACCP oraz ułatwień we wdrażaniu zasad HACCP w niektórych przedsiębiorstwach sektora spożywczego” opublikowanym na stronie internetowej Komisji Europejskiej oraz dostępnym na stronie internetowej Głównego Inspektoratu Sanitarnego.

Spełnienie wymogów higienicznych jest konieczne, aby świadczone wyżywienie w gospodarstwie było bezpieczne, a osoba odpowiedzialna za jego przygotowywanie była odpowiednio przeszkolona.

Teza 55

W kolejnym etapie projektu należy opracować Poradnik zawierający praktyczne wskazówki dla gospodarstw opiekuńczych dotyczące wymagań higienicznych we współpracy z Głównym Inspektoratem Sanitarnym. Powinien on zawierać opis wdrażania procedury kontroli wewnętrznej, dobrej praktyki higienicznej (GHP), dobrej praktyki produkcyjnej (GMP) według zasad systemu HACCP. Ważne, aby poradnik zawierał informacje dotyczące warunków technicznych, jakie musi spełniać kuchnia, w której są przygotowywane posiłki dla uczestników gospodarstwa opiekuńczego. Pomocną wskazówką będzie również opisanie wymagań, jakie należy spełnić przed zatwierdzeniem kuchni przez Państwową Inspekcję Sanitarną.

Uzasadnienie:

Opracowanie Poradnika umożliwi jednolitą interpretację obowiązujących przepisów, jakie należy spełnić organizując wyżywienie w gospodarstwie opiekuńczym. Takie wydanie będzie pomocną publikacją branżową.

Teza 56

Model gospodarstwa opiekuńczego dopuszcza możliwość zapewnienia uczestnikom gospodarstwa opiekuńczego wyżywienia poprzez współpracę z zewnętrzną firmą świadczącą usługi cateringowe. Aby posiłki były przygotowywane z dbałością o wartość odżywczą należy wykonawcy usługi przekazać szczegółowe wytyczne. Wykonawca powinien być zobowiązany do przygotowywania posiłków z naturalnych produktów metodą tradycyjną, bez użycia produktów typu instant oraz gotowych produktów (np. mrożonych pierogów, klopsów, gołąbków, itp.). Dienne racje pokarmowe powinny być rozdzielane na posiłki z zachowaniem proporcji między wartością odżywczą, a objętością pożywienia jak również urozmaicane pod względem produktów. Posiłki muszą być przygotowywane z zachowaniem wszelkich obowiązujących warunków higieniczno-sanitarnych przez podmiot do tego uprawniony.

Uzasadnienie:

Posiłki muszą być przygotowywane zgodnie z obowiązującymi zasadami GHP/GMP oraz normami HACCP w zakresie personelu, warunków produkcji oraz aktualnymi przepisami prawa. Wykonawca ponosi pełną odpowiedzialność za ich przestrzeganie. Wykonawca ma również obowiązek przedstawienia pomieszczeń i próbek posiłków do kontroli Terenowej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej. Wykonawca dostarcza posiłki własnym transportem i na własny koszt. Transport posiłków powinien być wykonywany środkami transportu spełniającymi wymagania sanitarne dotyczące środków transportu żywności. To, czy posiłki dostarczane będą ciepłe w jednorazowych opakowaniach, czy podgrzewane w kuchni zależy od decyzji gospodarza. Wszystkie zasady współpracy gospodarza gospodarstwa opiekuńczego z wykonawcą usługi caterinowej należy doprecyzować do potrzeb uczestników gospodarstwa opiekuńczego. Należy również brać pod uwagę fakty, że mogą pojawić się szczególne wymagania żywieniowe zalecone przez lekarza, dlatego konieczne jest upewnianie się czy dany wykonawca jest w stanie przygotowywać posiłki w ramach konkretnej diety np. lekkostrawnej, cukrzycowej czy bezglutenowej.

Teza 57

Prowadzący gospodarstwa opiekuńcze będą musieli posiadać podstawową wiedzę na temat zrównoważonej i zdrowej diety. Będą musieli posiadać także wiedzę na temat potrzeb żywieniowych

osób w wieku senioralnym oraz potrzeb żywieniowych związanych z różnymi schorzeniami. Kwestie te będą obowiązkowym punktem szkolenia, które organizowane będzie przez Centrum Doradztwa Rolniczego dla osób ubiegających się o możliwość założenia gospodarstwa opiekuńczego. Poniżej znajduje się przykładowy program szkolenia.

Uzasadnienie:

Prawidłowa opieka nad osobami starszymi dotyczy również zrównoważonej diety, jaką należy zapewnić w gospodarstwie opiekuńczym. Aby ten warunek opieki został spełniony, opiekun/właściciel gospodarstwa musi posiadać wiedzę na temat komponowania prawidłowej diety.

Szkolenie w zakresie zrównoważonej diety powinno obejmować zagadnienia dotyczące zasad prawidłowego żywienia i przygotowywania posiłków dopasowanych do potrzeb uczestników gospodarstwa opiekuńczego. Proponuje się następujący ramowy program szkolenia:

1. Moduł 1. Piramida żywieniowa. Podstawowe produkty w diecie.
2. Moduł 2. Zapotrzebowanie na podstawowe składniki pokarmowe, witaminy i składniki odżywcze z uwzględnieniem wskazań dla osób starszych.
3. Moduł 3. Wskazania żywieniowe w poszczególnych dolegliwościach oraz chorobach związanych z wiekiem senioralnym.
4. Moduł 4. Metody przygotowywania posiłków, dobór produktów.

12. Transport uczestników

Teza 58

Prowadzący gospodarstwo opiekuńcze nie będzie zobowiązany do zapewnienia transportu jego uczestnikom, będzie miał jednak taką możliwość. Ewentualny transport uczestników będzie musiał być ściśle powiązany ze świadczoną usługą opiekuńczą. Powinien obejmować transport z i do miejsca zamieszkania oraz transport związany z wymaganymi w gospodarstwie opiekuńczym usługami: agroterapią, pomocą w załatwianiu codziennych spraw oraz pomocą w czynnościach higienicznych.

Uzasadnienie:

Raport Najwyższej Izby Kontroli z 2017 roku, pt. „Opieka nad osobami starszymi w dziennych domach pomocy” stwierdza: „Zapewnienie dowozu i odwozu seniorom mieszkającym w dalszej odległości, szczególnie osobom o ograniczonych możliwościach poruszania się, jest istotnym elementem warunkującym uczestnictwo tych osób w zajęciach prowadzonych w DDP. Jest elementem wyrównującym dostęp do świadczeń oferowanych w tych placówkach. Transport zorganizowało 7 z 20 zbadanych gmin.”. Po pierwsze należy stwierdzić, że skoro transport nie jest usługą wymaganą w

dziennych domach pomocy, to nieuzasadnione było czynienie go obligatoryjnym w gospodarstwach opiekuńczych. Z drugiej strony nie ulega jednak wątpliwości, że brak transportu może być w rejonach wiejskich istotnym czynnikiem uniemożliwiającym świadczenie usług opieki dziennej. W sytuacjach, w których będzie to konieczne gospodarstwo opiekuńcze powinno mieć możliwość organizowania transportu. Kwestię tę będą regulowały relacje rynkowe. Jeśli uczestnicy gospodarstwa opiekuńczego nie będą mogli dotrzeć do niego samodzielnie lub przy wsparciu innych osób, a gospodarstwo to nie zapewni im transportu to nie dojdzie do zawarcia umowy na świadczenie usług opiekuńczych. Analogicznie, klienci, którzy będą mieli możliwość zapewnienia transportu uczestników we własnym zakresie nie będą zainteresowani opłacaniem takiej usługi.

Z tego względu Gospodarz nie będzie musiał mieć przymusu transportowania uczestników, w sytuacji gdy mogą oni samodzielnie dotrzeć do gospodarstwa lub gdy transport może zapewnić współpraca z rodzinami, podmiotami publicznymi czy przedstawicielami społeczności lokalnej.

Teza 59

W ramach działalności gospodarstwa opiekuńczego możliwy będzie nieodpłatny transport uczestników świadczony przez właściciela gospodarstwa. Prowadzący gospodarstwo opiekuńcze będzie także mógł zlecić wykonywanie usługi transportowej wyspecjalizowanym podmiotom zewnętrznym.

Uzasadnienie:

Zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 6 września 2001 r. o transporcie drogowym, przepisów ustawy nie stosuje się do przewozu drogowego wykonywanego pojazdami samochodowymi lub zespołami pojazdów przeznaczonymi konstrukcyjnie do przewozu nie więcej niż 9 osób łącznie z kierowcą w niezarobkowym przewozie drogowym osób. Świadczenie zarobkowego przewozu osób możliwe jest w przypadku prowadzenia działalności gospodarczej i uzyskania wymaganej prawem licencji. Organem właściwym do jej wydania jest, zgodnie z art. 7 ust. 4 pkt 2 ustawy o transporcie drogowym, starostwo powiatowe właściwe dla miejsca siedziby przedsiębiorcy. Takie rozwiązanie nie byłoby kompatybilne z proponowaną przez konsorcjum GROWID formą prawną gospodarstwa opiekuńczego.

Alternatywnym sposobem na rozwiązanie kwestii opłatnego transportu jest podzlecenie tej usługi przez prowadzącego gospodarstwo opiekuńcze podmiotom zewnętrznym. Należy jednak zwrócić uwagę, że taka strategia postępowania może znacznie ograniczyć rentowność gospodarstwa opiekuńczego.

13. Ubezpieczenia

Teza 60

Osoby prowadzące gospodarstwa opiekuńcze muszą posiadać polisy ubezpieczeniowe przewidziane prawem dla gospodarstw rolnych:

1. Ubezpieczenia OC rolnika z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego,
2. Ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego,
3. Ubezpieczenia co najmniej 50% powierzchni upraw rolnych przez rolnika, który uzyskał płatności bezpośrednio do gruntów rolnych.

Uzasadnienie:

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi stawia na rozwój systemu dotowanych z budżetu krajowego ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich. Wdrażanie modelu gospodarstwa opiekuńczego może wpisywać się w działania resortu w tym zakresie. Zwiększający się poziom upowszechnienia tego typu ubezpieczeń sprawi, że będą one tańsze dla rolników. Ubezpieczenia w gospodarstwach opiekuńczych zmniejszą ryzyko ponoszone przy prowadzeniu działalności rolniczej.

W rolnictwie o powodzeniu całego przedsięwzięcia często decydują warunki pogodowe, klęski żywiołowe czy epidemie chorób zwierząt. Większość rolników doświadcza nieoczekiwanych strat w produkcji. Najczęściej są one skutkiem suszy, przymrozków czy epidemii chorób zwierząt. Dywersyfikacja prowadzonej działalności rolniczej jest jednym ze sposobów zmniejszania ryzyka związanego z jej prowadzeniem. Jego istotne ograniczenie jest jednak możliwe dopiero, gdy owa dywersyfikacja uzupełniona jest przez ubezpieczenia majątkowe. Posiadanie ubezpieczenia budynków, w których będzie prowadzona działalność gospodarstwa opiekuńczego w razie wystąpienia szkody powodującej np. konieczność zamknięcia gospodarstwa na pewien okres, zmniejszy presję finansową związaną z remontem i pozwoli w miarę krótkim okresie czasu ponowić świadczenie usługi. Z kolei ubezpieczenie OC rolnika ma na celu zapewnienie odszkodowania osobom, które poniosły szkodę powstałą w związku z posiadaniem przez rolnika gospodarstwa. Ważnym warunkiem który musi zostać spełniony aby Zakład Ubezpieczeń przyjął odpowiedzialność jest to, aby czynności, które były przyczyną szkody, miały bezpośredni związek z posiadaniem gospodarstwa, a więc aby istniał związek funkcjonalny pomiędzy czynnościami rolnika a gospodarstwem. Kwestie związane z obowiązkowym ubezpieczeniem odpowiedzialności cywilnej rolników(OC rolników) uregulowane są w ustawie z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczeń Komunikacyjnych.

Teza 61

Osoby ubiegające się o rejestrację gospodarstwa opiekuńczego w Urzędzie Wojewódzkim będą miały obowiązek przedłożyć aktualne polisy ubezpieczeniowe:

1. Ubezpieczenia OC rolnika w związku z posiadaniem gospodarstwa rolnego,
2. Ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego,
3. Ubezpieczenia co najmniej 50% powierzchni upraw rolnych przez rolnika, który uzyskał płatności bezpośrednio do gruntów rolnych (jeżeli dotyczy).

Uzasadnienie:

Od 1985 roku do 2018 roku liczba umów ubezpieczenia upraw spadła z 3908 tys. do 165 tys. dlatego też istotnym jest, aby poprzez różne instrumenty wpływać na rolników i przekonywać ich do zawierania umów ubezpieczeniowych upraw. Produkcja rolnicza charakteryzuje się szczególnie dużym poziomem ryzyka. Podczas gdy ryzyko finansowe czy rynkowe może dotknąć większości prowadzonych działalności, to gospodarstwa rolne narażone są na dodatkowe zagrożenia wynikające ze specyfiki działalności rolniczej powiązanej z warunkami środowiska naturalnego. Pomimo tego, że przepisy nakładają na rolników posiadanie wskazanych ubezpieczeń dochodzi do sytuacji, w których nie są one stosowane. Proponuje się system kontrolny polegający na przedstawieniu przy rejestracji gospodarstwa opiekuńczego dokumentów poświadczających zawarte umowy ubezpieczeniowe. Będzie to nie tylko poświadczenie spełnienia przez rolników obowiązku w tym zakresie, ale także będzie to gwarantować zmniejszenie ryzyka związanego z prowadzoną w gospodarstwie działalnością.

Teza 62

Prowadzący gospodarstwa opiekuńcze oprócz obowiązkowych ubezpieczeń rolnika może zawrzeć umowę OC z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej. Takie rozwiązanie jest rekomendowane przez konsorcjum GROWID, ale w świetle obowiązujących przepisów jego stosowanie nie jest obowiązkowe. Ważnym punktem tego typu ubezpieczenia w wielu przypadkach jest wyłączenie Zakładu Ubezpieczeń z odpowiedzialności za szkody, które objęte są systemem ubezpieczeń obowiązkowych. Rekomendowane ubezpieczenie uzupełniałoby zatem pakiet innych ubezpieczeń, które winien posiadać prowadzący gospodarstwo opiekuńcze.

Uzasadnienie:

Zakres ubezpieczenia obejmuje odpowiedzialność cywilną właściciela firmy w przypadku wyrządzenia szkody osobie trzeciej lub wyrządzenia szkody na mieniu w związku z prowadzeniem działalności

gospodarczej. Przy prowadzeniu działalności opiekuńczej zaleca się takie rozwiązanie, ponieważ obowiązkowe ubezpieczenie OC rolników nie chroni właściciela gospodarstwa opiekuńczego od zdarzeń spowodowanych w związku z prowadzeniem usług opiekuńczych. Należy zwrócić uwagę, iż zakres ubezpieczenia określa się w porozumieniu z zakładem ubezpieczeń. Można określić wysokość sumy gwarancyjnej a także to, czy ubezpieczyciel będzie odpowiadał np. za szkody spowodowane przeniesieniem chorób zakaźnych i zakażeń. Każdy z podmiotów sam w konsultacji z agentem ubezpieczeniowym powinien dopasować zakres ubezpieczenia do swoich potrzeb.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku zauważył w wyroku z dnia 7 marca 2013 r. (sygn. akt I ACa 880/12), iż kluczowe dla określenia zakresu ubezpieczenia OC rolników jest użycie przez ustawodawcę sformułowania „szkoda związana z posiadaniem gospodarstwa rolnego”. Oznacza to, że ubezpieczenie OC rolników nie pokrywa swym zakresem całej odpowiedzialności cywilnej osób objętych tym ubezpieczeniem, lecz przedmiotem tego ubezpieczenia jest jedynie odpowiedzialność za szkody związane z posiadaniem gospodarstwa rolnego, co z kolei oznacza, iż ubezpieczyciel nie będzie odpowiadał za szkody związane z inną sferą aktywności osoby ubezpieczonej, w tym za szkody związane z prowadzeniem przez ubezpieczonego innej działalności niż rolnicza, czy też ze sferą jego życia prywatnego. Przytoczone orzeczenie jest więc silnym argumentem za tym, by prowadzący gospodarstwa opiekuńcze zawierali umowy ubezpieczenia OC z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej.

14. Kontrola

Teza 63

Rozpoczęcie działalności gospodarstwa opiekuńczego będzie wymagało jego rejestracji w Urzędzie Wojewódzkim. Na etapie legalizacji Urząd Wojewódzki będzie sprawdzał czy prowadzący gospodarstwo dopełnił obowiązku zgłoszenia kuchni do Państwowej Inspekcji Sanitarnej, spełnił wymagania związane z zabezpieczeniem przeciwpożarowym, uzyskał certyfikat CDR oraz czy uzyskał inne niezbędne w konkretnym przypadku zgody, np. Powiatowego Inspektoratu Nadzoru Budowlanego. Urząd Wojewódzki będzie na etapie legalizacji weryfikował spełnianie przez gospodarstwa opiekuńcze wymogów określonych w ustawie o pomocy społecznej. Funkcjonujące gospodarstwa opiekuńcze będą mogły być także kontrolowane przez Urząd Wojewódzki w zakresie tych wymogów.

Uzasadnienie:

Powyższa teza precyzuje opisane już we wcześniej części opracowania zadania Urzędów Wojewódzkich w ramach wdrażania proponowanego modelu gospodarstwa opiekuńczego. W tym

miejszu można nie będą powtarzane wcześniejsze uzasadnienia propozycji zaangażowania tej instytucji w system gospodarstw opiekuńczych.

Teza 64

Gospodarstwa opiekuńcze, jak każde inne przedsięwzięcie o charakterze gospodarczym, będzie mogło być kontrolowane przez uprawnione służby w zakresie spełniania określonych w prawie wymogów. Gospodarstwa opiekuńcze mogą więc w związku z tym być kontrolowane przez następujące instytucje:

- a. Państwowa Inspekcja Sanitarna (Powiatowy Inspektor Sanitarny) – kontrola w zakresie spełniania wymogów sanitarnych, w tym związanych z wyżywieniem,
- b. Państwo Straż Pożarna – kontrola w zakresie zabezpieczenia przeciwpożarowego,
- c. Główny Inspektorat Nadzoru Budowlanego (Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego),
- d. Organy podatkowe I instancji (kontrola podatkowa),
- e. Państwowa Inspekcja pracy (w przypadku, gdy zatrudniani będą pracownicy),
- f. ZAIKS (kontrola w zakresie praw autorskich w związku z publicznym odtwarzaniem muzyki).

Uzasadnienie:

Na etapie prac nad modelem gospodarstwa opiekuńczego konsorcjum GROWID rozważało wskazanie jednej instytucji, która w sposób kompleksowy będzie mogła kontrolować funkcjonowania gospodarstw opiekuńczych. Oceniano między innymi potencjał jednostek doradztwa rolniczego do odgrywania takiej roli. Ostatecznie zdecydowano, że optymalne rozwiązanie powinno przewidywać konieczność posiadania certyfikatu wydanego przez CDR oraz zalegalizowania działalności gospodarstwa opiekuńczego w Urzędach Wojewódzkich, których uprawnieniem będzie kontrolowanie go w zakresie spełniania wymogów określonych w ustawie o pomocy społecznej. Gospodarstwa opiekuńcze będą podlegać jednak także innym regulacjom prawnym. Stworzenie instytucji dysponującej kontrolerami wykwalifikowanymi do sprawdzania działalności gospodarstw opiekuńczych w każdym możliwym zakresie byłoby nierealne. Wymagałoby to zbudowania odrębnego i kosztownego systemu kontroli dedykowanego gospodarstwom opiekuńczym. Byłoby to zapewne rozwiązanie preferowane z punktu widzenia ich prowadzących. Próba budowy takiej instytucji lub nadania tak szerokich uprawnień jednostkom doradztwa rolniczego burzyłaby obowiązujący w Polsce porządek instytucjonalny.

Teza 65

Obowiązkowe programy szkoleniowe dla prowadzących gospodarstwa opiekuńcze, które będą realizowane przez Centrum Doradztwa Rolniczego powinny obejmować wszelkie regulacje prawne, które będą musiały być przez nich stosowane. CDR powinno także monitorować otoczenie prawne i przekazywać prowadzącym gospodarstwa opiekuńcze informacje o zmieniających się regulacjach.

Uzasadnienie:

Skuteczne wdrażanie modelu gospodarstwa opiekuńczego będzie w dużej mierze zależne od poziomu zaufania klientów i uczestników do tej formy wsparcia. Z tego względu bardzo istotne jest stworzenie rozwiązań i systemowych zabezpieczeń, które będą minimalizowały ryzyko pojawienia się gospodarstw opiekuńczych działających niezgodnie z prawem.

Konieczność spełniania wyśrubowanych norm prawnych może działać zniechęcająco na niektórych potencjalnych prowadzących gospodarstwa opiekuńcze. Doradztwo rolnicze powinno udzielić im wszelkiego niezbędnego wsparcia w tworzeniu ich własnych gospodarstw opiekuńczych, w tym w zakresie spełniania wymogów prawnych. Kompleksowość tego opracowania odzwierciedla ten sposób myślenia.

Teza 66

Dodatkowym, w stosunku do kontroli prowadzonych przez uprawnione instytucje mechanizmem wpływającym na zachowania wysokiej jakości usług gospodarstw opiekuńczych będą relacje rynkowe. Rozwiązaniem rekomendowanym prowadzącym gospodarstwa opiekuńcze będzie zawieranie umów z klientami w formie pisemnej.

Uzasadnienie:

Gospodarstwa opiekuńcze będą świadczyły usługi na rzecz klientów, z którymi będą zawierać umowy. Zgodnie z polskim prawem nie będą one musiały mieć formy pisemnej. Prowadzący gospodarstwa opiekuńcze w ramach obowiązkowych programów szkoleniowych będą jednak informowani o zaletach stosowania umów w formie pisemnej. Zawieranie ich w tej formie ułatwi rozstrzygnięcie wszelkich sytuacji spornych, które mogą pojawić się w relacjach z klientami.

Umowy zawierane przez prowadzących gospodarstwa opiekuńcze z klientami będą także dodatkowym narzędziem kontroli jakości świadczonych przez nich usług. Tego typu rozproszony i rynkowy mechanizm może być skutecznym uzupełnieniem kontroli prowadzonych przez uprawnione podmioty. Tego typu mechanizm sprawdza się m.in. w przypadku różnego rodzaju terapii z udziałem zwierząt, o czym była mowa już wcześniej. Prowadzący gospodarstwa opiekuńcze będą silnie

zmotywowani by dbać o markę swoich przedsięwzięć, które będą przecież świadczone na rzecz lokalnych społeczności. W przypadku niepoprawnego działania będzie im bardzo trudno pozyskać nowych klientów. Szczególnemu nadzorowi podlegać będą te gospodarstwa opiekuńcze, których usługi będą kupowane przez podmioty publiczne.

15. Ciągłość świadczenia usługi

Teza 67

Gospodarstwa opiekuńcze będą musiały zapewniać ciągłość swoich usług. Jej zapewnienie będzie leżało po stronie prowadzącego gospodarstwo. Kwestia ciągłości usług powinna być określona w programie agroterapii.

Uzasadnienie:

Rolnictwo jest specyficznym rodzajem działalności gospodarczej. Rolnik jest w wyjątkowy sposób związany ze swoim warsztatem pracy i nie może pozostawiać go bez dozoru. To praktyczny problem dla wielu osób parających się działalnością rolniczą. Pod tym względem konieczności zapewnienia ciągłości pracy usługi opiekuńcze są bardzo podobne do rolnictwa. W tym sensie można stwierdzić, że gospodarstwo rolne jest dobrą bazą do świadczenia opieki, która podobnie jak praca rolnika wymaga ciągłości i codziennego zaangażowania.

Umowy podpisywane przez prowadzących gospodarstwa opiekuńcze z ich klientami będą nakładać na nich obowiązki w zakresie zapewnienia ciągłości usługi. Szczegółowe rozwiązania w tym zakresie będą zależeć od możliwości i preferencji poszczególnych prowadzących gospodarstwa opiekuńcze. Umowy zawierane przez nich z klientami powinny regulować postępowanie w sytuacjach, które da się przewidzieć i zaplanować, np. w czasie urlopu czy w okresie intensyfikacji prac związanych z działalnością rolniczą. W czasie szkoleń poprzedzających rejestrację gospodarstwa opiekuńczego przyszli prowadzący je będą zaznajamiani z wymogami dotyczącymi tworzenia umów oraz prezentowane będą im przykładowe wzory umów. Wsparcia w tym zakresie będą także udzielać doradcy rolniczy pracujący w poszczególnych regionach.

Najważniejszym zabezpieczeniem ciągłości usług gospodarstwa będzie określony w ustawie o pomocy społecznej obowiązek zapewnienia dwóch osób zdolnych do realizowania programu agroterapii.

Gospodarstwa opiekuńcze będą mogły współpracować z organizacjami pozarządowymi, podmiotami pożytku publicznego, jednostkami publicznymi, które są zdolne do zapewnienia wsparcia wolontariuszy w kryzysowych sytuacjach.